

PRAVOPIS

GRAMATIKA

JEZIK

Sadržaj

PRAVOPIS	6
1. Pisanje velikog i malog slova	7
1.1. Velikim slovom	7
1.2. Malim početnim slovom	9
1.3. Pisanja riječi iz drugih jezika	10
2. Sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi	11
2.1. Složenice	11
2.2. Polusloženice	11
3. Rečenični i pravopisni znakovi	12
KRATICE	17
GLAS	18
1. Fonetika i fonologija	18
1.1. Glasovne promjene	19
1.2. Podjela glasova	25
1.3. Nastanak glasova	28
1.4. Govorni organi	30
1.5. Glasovi č, ć, dž i đ	31
1.6. Naglasni sustav suvremenoga hrvatskog jezika	33
JEZIČNO IZRAŽAVANJE	35
RIJEČ	36
1. Tvorba riječi	37
1.1. Prefiksalna tvorba	40
1.2. Sufiksalna tvorba	41
1.3. Prefiksarno-sufiksalna tvorba	42
1.4. Slaganje	42

1.5.	Srastanje	43
1.6.	Preobrazba	43
1.7.	Tvorba složenih skraćenica	44
	VRSTE RIJEČI	45
1.	Promjenjive	46
1.1.	Imenice	48
1.2.	Glagoli	50
	Kondicional I	52
	Kondicional II	53
	Glagolski oblici	55
1.	Jednostavni glagolski oblici	56
1.1.	Infinitiv	56
1.2.	Imperativ	57
1.3.	Prezent	58
1.4.	Aorist	60
1.5.	Imperfekt	61
2.	Složeni glagolski oblici	62
1.1.	Perfekt	62
1.2.	Pluskvamperfekt	63
1.3.	Futur I	64
1.4.	Futur II	65
1.3.	Pridjevi	66
1.4.	Brojevi	68
1.5.	Zamjenice	69
2.	Nepromjenjive	73
2.1.	Prilozi	73
2.2.	Prijedlozi	74
2.3.	Veznici	74
2.4.	Usklici	74

2.5. Čestice	74
3. Naglasnice i nenaglasnice	75
REČENICA	76
1. Rečenice po sastavu	77
1.1. Jednostavna	77
1.2. Složena	78
1. Zavisno složene rečenice	78
1.1. Predikatna rečenica	79
1.2. Subjektna rečenica	79
1.3. Objektna rečenica	79
1.4. Atributna rečenica	80
1.5. Priložne rečenice	80
2. Nezavisno složene rečenice	83
1.1. Sastavne	83
1.2. Rastavne	84
1.3. Suprotne	85
1.4. Isključne (izuzetne)	85
1.5. Zaključne	85
1.5. Rečenični niz	85
2. Dijelovi rečenice (služba riječi)	86
1.1. Predikat	86
1.2. Objekt	86
1.3. Priložne oznake	87
1.4. Subjekt	87
1.5. Atribut	88
1.6. Apozicija	88
3. Upravni i neupravni govor	89
RJEČNIK	90
1. Leksem	90

2. Sinonim	91
3. Homonimi	91
4. Antonimi	92
5. Vremenska raslojenost jezika	93
6. Leksik „na prijelazu”	93
7. Područna raslojenost jezika	94
8. Funkcionalna raslojenost leksika	94
JEZIK - RAZVITAK	96
KNJIŽEVNOTEORIJSKI POJMOVI	105
PODJELA GLASOVA PO PROLASKU ZRAČNE STRUJE	109

Pravopis

- Sustav odnosno skup pravila prema kojima se grafijski znakovi (slova) određenoga jezika bilježe pri pisanju riječi i rečenica
- Pravopis može biti: fonološki, korijenski, etimološki (morfološki)
- Osnovna obilježja nekom pravopisu daje način na koji se pišu pojedine riječi s obzirom na glasove koji ih sastavljaju, na njihove oblike i skupove riječi
- Sadašnji pravopis je FONOLOŠKO-MORFOLOŠKI
 - o **FONOLOŠKI** – utemeljen je na glasovnom načelu, tj. traži da se isti fonem (glas) piše uvijek istim znakom (slovom)
 - o **KORIJENSKI** – pri pisanju pazi da se isti morfem uvijek piše istim slovima bez obzira što se u različitim glasovnim okolinama različito izgovara (ne navode se glasovne promjene)

Patka →
patak →
različito se izgovara i čuje

robski - ropski (*glasovna promjena*)

hrvatska - hrvacka
↓ ↓
korijenski *fonološki*

kod kuće – kotkuće (*nema glasovne promjene kod spojeva riječi*)
▶
korijenski

1. PISANJE VELIKOG I MALOG SLOVA

1.1. VELIKIM SLOVOM

- pišu se riječi zbog isticanja, počasti, dodatnog značenja.

1.1.1. PRVA RIJEČ U REČENICI

- svaka nova rečenica nosi novu misao i piše se velikim slovom
- prva riječ upravnog govora

„*Ne znam*”, slagao je Marko.

Puno vam hvala „, kaže Petar, „stvarno ste mi puno pomogli.”

„*Hvala!*” kaže Petar.

nema zareza

„*Ako dođete,*” kaže Petar, „*pomoći ćete mi.*”

- ako je u oslovljavanju u pismu uskličnik, sljedeća rečenica počinje VPS, ako je zarez MS

1.1.2. RIJEČI IZ POČASTI

- *Ti, Vi, Tvoj, Vaš, Vi, Vaš* – ako se u pismu obraćate jednoj osobi, tada se, iz poštovanja, piše VS

Poštovani gospodine ravnatelju. Molim Vas

- Nazivi poglavara države, ako je bez vlastita imena, piše se VPS

Dolazi predsjednik Mesić.

Dolazi Predsjednik.

- zanimanja malim slovom *Dolazi ministar.*

- Titule

Njegovo Visočanstvo, Njezina Ekselencija, Vaša Visosti

- akademik, doktor – MS

1.1.3. VLASTITA IMENA

○ Jednočlana

- **Imena** (*Pero, Marko, Aldo*)
- **Imena ljudi prema pripadnosti narodu, kraju...** (*Dalmatinka, Krčanin*)
- **Imena božanstava i mitoloških bića** (*Bog, Isus, Jahve, Kiklop*)
- **Imena životinja** (*Bambi, Pluton*)
- **Posvojni pridjevi izvedeni od vlastitih imenica (-ov, -ev, -in)** (*Matoš → Matošev, Gustav → Gustavov, Aldo → Aldov*)
- **Prezimana** (*Horvat, Baldani, Brlić – Mažuranić*)
- **Nadimci** (*Miško, Kiki, Miki, Ambi*)
- **Imena naseljenih mjesta** (*Zagreb, Osijek*)
- **Imena država** (*Slovenija*)
- **Imena kontinenata** (*Europa, Azija, Afrika*)
- **Imena proizvoda** (*Vegeta*)

○ Višečlana

- svi se članovi višečlanih imena (osim veznika i prijedloga) pišu VPS kod:
 - **Osobna imena ljudi i božanstava** (*Petar Krešimir Četvrti, Blažena Djevica Marija*)
 - **Naseljena mjesta** (*Slavonski Brod, Hum na Sutli*)
 - **Imena država** (*Sjedinjene Američke Države, Austro - Ugarska, Republika Hrvatska*)
 - **Imena kontinenata** (*Sjeverna i Južna Amerika*)
- u svim ostalim slučajevima se VPS piše samo prvi član, a od ostalih članova samo onaj koji je i sam vlastito ime, tj. koji bi se i izvan naziva (samostalno) pisao VPS
 - **Imena ulica** (*Ulica kralja Tomislava, Frankopanska ulica, Ulica kralja Petra Krešimira IV.*)
 - **Imena naselja** (*Cvjetno naselje*)

- **Imena trgova** (*Trg bana Josipa Jelačića, Mažuranićev trg*)
- **Imena županija** (*Zagrebačka županija, Sisačko – moslavačka županija*)
- **Imena gradskih naselja** (*Autocesta Zagreb-Split*)
- **Imena krajeva** (*Zagorje, Hrvatsko zagorje, Dalmatinska zagora, Istra, Dalmacija*)
- **Imena voda** (*Sava, Jadransko more, Plitvička jezera*)
- **Imena planina** (*Bjelolasica, Velebit, Moslavačka gora, Zagrebačka gora*)
- **Imena nizina** (*Panonska nizina*)
- **Imena polja** (*Lonjsko polje*)
- **Imena blagdana** (*Nova godina, Blagdan blažene djevice Marije*)
- **Imena ustanova, organizacija, udruga** (*Ministarstvo pravosuđa, Gradska knjižnica, Sveučilišna knjižnica, Vinogradska bolnica, Udruga branitelja iz Domovinskog rata, Osnovna škola Ivana Gorana Kovačića, Učiteljaska akademija (ili Akademija ako se zna koja je)*)
- **Imena knjiga** (*Priče iz davnina, Čudnovate zgode šegrta Hlapića*)
- **Imena filmova** (*Na rubu zakona, Mala sirena, Petar Pan, Zvezdane staze*)
- **Imena novina** (*Jutarnji list, Večernji list, Globus, Glorija*)
- **Imena nebeskih tijela** (*Mars, Pluton, Uran, Neptun, Mliječna staza*)

1.2. MALIM POČETNIM SLOVOM PIŠU SE :

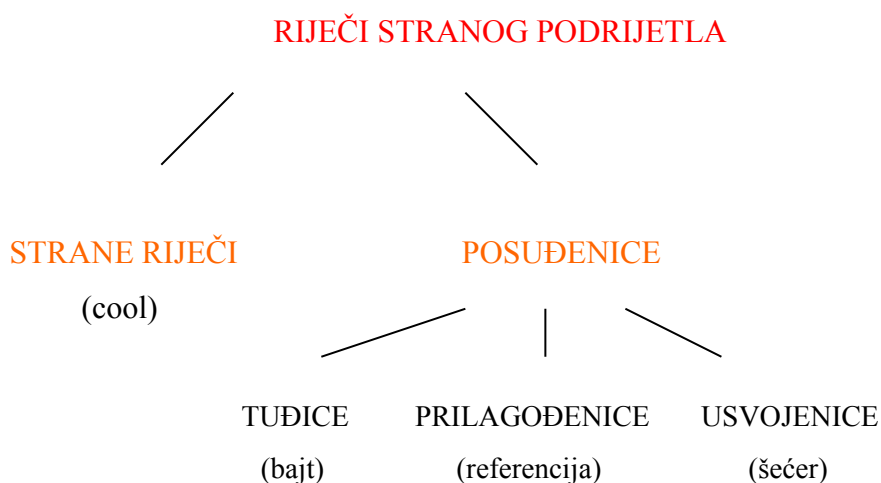
- zanimanja, titule uz ime (*kralj Zvonimir*)
- **nazivi društvenih pokreta, povijesnih događaja i razdoblja (opći su pojmovi) i umjetničkih epoha** (*ilirizam, humanizam, srednji vijek, devetnaesto stoljeće, renesansa, romantizam*)
 - ako se društveni pokreti obilježavaju vremenski pišu se VPS (Prvi svjetski rat, Seljačka buna)
1945. završio je Drugi svjetski rat.

Često sam mislio na drugi svjetski rat.

- nazivi pripadnika pokreta, učenja, stranaka, klubova (ilirac, franjevac, dinamovac, hadezeovac)
- **nazivi vjera** (islam, kršćanstvo, budizam, katoličanstvo...)
- nazivi životinjskih pasmina (*bernardinac, koker...*)
- odnosni pridjevi na *-ski, -ški, -čki, -čki* izvedeni od zemljopisnih imena i imena stanovnika (*hrvatski, paški, gospički...*)
- **osebna imena u službi općih imenica (najčešće mjerne jedinice i proizvodi)** (*amper, ford, mercedes...*)

1.3. PISANJA RIJEČI IZ DRUGIH JEZIKA

- **PRILAGODBA POSUĐENICA** – posuđenice se prilagođavaju hrvatskom jeziku na grafijskoj, pravopisnoj, fonološkoj, morfološkoj, semantičkoj razini

- Posuđenice se s obzirom na uklopljenost u hrvatski jezični sustav dijele na:
 - TUĐICE – posuđenice koje su pravopisno prilagođene hrvatskom glasovnom sustavu, ali sadržavaju neka svojstva izvornog jezika nesvojstvena hrvatskom jeziku (*bicikl, fajl, lift, sakč, bife, roza, drap, lila*)
 - PRILAGOĐENICE – posuđenice koje su naglasno, glasovno i sklonidbeno prilagođene hrvatskom jeziku (*bit, centar, čip, kursor, printer, sida*)

- USVOJENICE – riječi koje su tako potpuno uklopljene u hrvatski jezik da se ne razlikuju od izvornih hrvatskih riječi (*šećer, lopta, krevet, šunka, odličan, aktuelan, ofenziva*)

Tea – Teji, Mario – Mariju, Andre – Andreju

2.SASTAVLJENO I RASTAVLJENO PISANJE RIJEČI

Pogledat ću te u oči. Pogledat ću te uoči...

- Svaka riječ se piše odvojeno
- Spajanje je dozvoljeno samo ako dobijemo novo značenje

To sam riješio usput. To sam našao uz put.

2.1.SLOŽENICE

autocesta

aero, auto, eko

- **uvijek se pišu zajedno**

aeromiting

autoškola

kemoboja

2.2.POLUSLOŽENICE

- Pišu se sa spojnicom (–)

rak-rana (rak-rane)

ne sklanja se

- **svaka riječ sadržava svoj naglasak**

Internet-stranica (ili

internetska stranica – uvijek je

bolje zamijeniti ovim

izrazom!!!)

3. REČENIČNI I PRAVOPISNI ZNAKOVI

- ✓ **REČENIČNI** - služe za rastavljanje teksta rečenice i njezinih dijelova (zadatak im je ponajprije u tome da se zna kako napisano treba razumjeti)
 - ., ?, !, ..., ,, ;, :, -(crtica,) -(spojnica), '(polunavodnici)

- ✓ **PRAVOPISNI** - služe za razumijevanje kako što treba pročitati
 - ., ,, - (crtica), -(spojnica)

3.1. TOČKA (.)

- kao rečenični znak
 - stavlja se na kraju rečenice
Marko ide u šumu.

- kao pravopisni znak
 - upotrebljavamo pri pisanju kratica *npr. , tj. , itd.*
 - pri pisanju inicijala imena i prezimena *Pavao Pavličić P.P.*
 - pri pisanju rednih brojeva i godina *prvi 1., sedmi 7., 1999., 2005., 2005./2006., 5.-6.*

3.2. ZAREZ (,)

- kao rečenični znak
 - upotrebljavamo ga pri nizanju
Mama je kupila grožđe, jabuke, kruške i šljive.

 - odjeljuje dijelove koji se nižu

- **suprotne rečenice**
 - nema zareza
 - kada se veznik nego nadovezuje na komparativ
Jesi li danas pametniji nego jučer.
 - Ispred nego i već kada u prvoj rečenici dolazi Ne samo
Ne samo da je lijep i pametan nego i
- **zaključne rečenice** *U autu sam, a mama je u dućanu. (U autu sam. Mama je u dućanu.)*
- **isključne rečenice**

– **nominativ i vokativ su neovisni padeži i mogu funkcionirati kao samostalna rečenica**

– **atribut i apozicija se ne odvajaju zarezom, osim**

Mato Lovrak, hrvatski književnik (inverzija)

Osim u rečenicama koje imaju veznike i, pa, te, ni, niti, ili.

Učit ću ili ću dobiti jedan.

- **kao pravopisni znak**
 - glavni brojevi od decimalnih jedinica 8, 25 min

3.3. TROTOČJE (...)

- **njime označavamo izostavljanje dijela teksta, prekid nabiranja, isprekidan govor (stanke u govoru), nezavršenost misli**

Bilo je to moje prvo bjegunstvo te vrsti (...)

Slavonac ljubi tu svoju hrastovu šumu nadasve; ...

Bio sam u: Zagrebu, Osijeku, Puli...

3.4. CRTICA (-)

○ kao rečenični znak

- **odjeljuje umetnute dijelove rečenice**

Vidi majka - sve kroz suze - da joj je sin blijed i nesretan.

- **označuje upravni govor i zamjenjuje navodnike**

„Što ima?” - upita Marko. → - Što ima? - upita Marko.

- **označuje duže stanke ili izostavljeni tekst**

Čekam, čekam - a on se ne pojavljuje.

○ kao pravopisni znak

- **zamjenjuje prijedlog DO između brojeva**

Ljetovat ću na moru 10 - 15 dana. (Ljetovat ću na moru od 10 do 15 dana.)

Ivan Mažuranić (1814. - 1890.) veliki je hrvatski pjesnik.

- **označuje udaljenost između mjesta, tj. Određuje smjer kretanja**

Udaljenost Zagreb - Varaždin iznosi 70 km.

- **odjeljuje dva udružena naziva ili imena**

Utakmica Dinamo - Hajduk

Izašlo je četvrto izdanje Hrvatskoga pravopisa Babić - Finka - Moguš.

3.5. TOČKA SA ZAREZOM (;)

- **nešto izrazitije od zareza odjeljuje jedan dio teksta od drugoga**

Gdje kojega Sunce oborilo, tu se pod njim i glib otvorio; u glib pada, a glib se otvara; gdje je stajao, tu mu grob nastao.

- **upotrebljava se u nabranju rečenica ili rečeničnih dijelova koji počinju malim slovom**

- Glagolski oblici:

- **vremena:** prezent, perfekt, imperfekt, aorist, pluskvamperfekt, futur prvi, futur drugi
- **načini:**

3.6. IZOSTAVNIK ILI APOSTROF (')

- zamjenjuje izostavljeno slovo u riječi

Al' tužna ...

Šta se ima više reć'

3.7. ZAGRADA ((), < >, [], { })

- kao rečenični znak

- odjeljuje od ostaloga teksta dio koji je manje važan

Hrvatski narod... to smo svi mi. (M. Krleža)

- kao pravopisni znak

- služi kao skraćeno označivanje dvostrukih likova riječi i oblika rečenica

crk(a)va – crkava

s(a) = s i sa

3.8. NAVODNICI („ ”, « »)

- označuju upravni govor i navode (doslovno navođenje nečijih riječi)

Rekao je: „Ima Hrvoje još jedan.”

objašnjenje

upravni govor

- Umjesto navodnicima, u tiskanom tekstu upravni govor označuje se uglavnom crticom.

Rekao je: - Ima Hrvoje još jedan.

Posjetili smo „Kobilju glavu”. Postili smo restoran Kobilja glava.

3.9. UPITNIK (?)

- stavljam ga na kraju upitne rečenice

Kada si išao na put? Zašto?

3.10. USKLIČNIK (!)

- stavljam ga na kraju usklične rečenice

Mama, nemoj me tući! Pazi! Nemoj!

- koristi se u imperativu i optativu

3.11. SPOJNICA (-)

Za-greb, žen-a, 50-godišnjica, 50-ih (u tiskanom obliku pišu se bez razmaka!!!)

PLEONAZMI ~~d~~ječji kinderbet ~~o~~ko 50-ak

Kratice

- **PRIGODNE** – koje mi pišemo, kako želimo
- **STALNE**
 - **Obične** – pišu se malim početnim slovom i sa točkom na kraju
t., g., v., o. g., m. r., i dr., npr., itd., tj., jd. (jednina), mn., g. ili gosp.

– kod gđa i gđica nema točke
 - **Složene (sastavljene)**
 - Osnovna škola Jure Kaštelana* → *OŠ Jure Kaštelana*
 - Hrvatsko narodno kazalište* → *HNK*
 - Hrvatska televizija* → *HTV (HTV-a)*
 - Narodni magazin* → *Nama (normalna deklinacija)*

PAZI!!!!

Inicijali imena ljudi

Aldo Baldani → **A. B.** PIŠU SE S TOČKOM

- Od kratica razlikujemo **znakove!!!!** To su međunarodno prihvaćene oznake mjernih jedinica, kemijskih elemenata, novčanih jedinica, imena država, strana svijeta, stručnih termina i slični znakovi. Čitaju se kao puna riječ.

m – metar, kg – kilogram, A – amper, EUR – euro, HRK – hrvatska kuna, CH – Švicarska, S – subjekt, N – sjever

Glas

- **hrvatski jezik ima 32 glasa** – *a, b, c, č, ć, d, dž, đ, e, f, g, h, i, j, k, l, lj, m, n, nj, o, p, r, s, š, t, u, v, z, ž, te glasove ɾ i je*
- slogotvorno ɾ nosi naglasak (prst, krv)
- je (jat) - cvijet (cvit, cvet) – jednosložna riječ
 - svijet
- **Jednoslovi** su: *a, b, c, č, ć, d, đ, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, š, t, u, v, z, ž*
- **Dvoslovi** su: dž, lj, nj. (pišu se uz pomoć dvaju slova za jedan glas)
- **SLOVO je pisani znak za glas.** (slovo pišemo, glas izgovaramo) *P-r-i-ć-a-t-i*

1. FONETIKA I FONOLOGIJA

- **Znanstvene discipline koje se bave glasom**
 - **FONETIKA** – artikulacijsko-akustična svojstva (izgovor i kako zvuče)
 - **FONOLOGIJA** – kako ti glasovi funkcioniraju u pismu, govoru
- **FONEMI** – najmanje jezične jedinice koje nemaju svoje značenje, ali imaju razlikovnu ulogu

v | u | k *p | u | k* *m | u | k*
↓
fonem

1.1. GLASOVNE PROMJENE

1.1.1. JOTACIJA - Jotacija je stapanje nenepčanika s glasom j u nepčanik.

grana (a) + je = granje

nepalatali
palatal

<i>k</i>	<i>g</i>	<i>h</i>	<i>c</i>	<i>t</i>	<i>d</i>	<i>s</i>	<i>z</i>	<i>l</i>	<i>n</i>
<i>č</i>	<i>ž</i>	<i>š</i>	<i>ć</i>	<i>ć</i>	<i>đ</i>	<i>š</i>	<i>ž</i>	<i>lj</i>	<i>nj</i>

c+j>č *klicati-kličem* (*klic+jem*)
d+j>đ *mlad>mlač* (*mlad+ji*)
g+j>ž *blag-blaži* (*blag+ji*)
h+j>š *tih - tiši* (*tih +ji*); *mahati-mašem* (*mah+jem*)
k+j>č *jak-jači* (*jak+ji*)
l+j>lj *sol-solju* (*sol+ju*)
n+j>nj *tanak- tanji* (*tan+ji*)
s+j>š *pisati- pišem* (*pis+jem*)
t+j>ć *smrt-smrću* (*smrt+ju*)
z+j>ž *brz-brži* (*brz+ji*)

- Ako imamo **p, b, m, v, f + j = l** (epentetsko)

grm + je = grmlje

palub+je = palublje

1.1.2. SIBIRALIZACIJA

k, g, h ispred *i u c, z, s* *majka – majci*

- *Sibilarizacija je glasovna promjena pri kojoj se jedrenici k, g, h, u nekim oblicima riječi ispred i mijenjaju sa c, z, s (sibilanti).*

$k, g, h + i > c, z, s$

(majka - majci, junak - junaci, krčag - krčazi, peci, teci, lezi, zapuh - zapusi)

Lika – Lici

Amerika – Americi

ODSTUPANJE kod etnika!!!!

Splićanka – Splićanki

Zagrepčanka – Zagrepčanki

zeko – zeke (G)

1.1.3. PALATALIZACIJA

- *Glasovna promjena u kojoj se jedrenici k, g, h ispred e, i ili nepostojanog a u nekim oblicima riječi mijenjaju s palatalima č, ž, š.*
- *Ponekad se palatalizira i c ispred samoglasnika e i i.*

$k, g, h + e, i > č, ž, š$

(junak - junače, duh - duše, mjesec - mjeseče, ptica - ptičica, zec - zeče, reko*h* - reče, rak - račić)

1.1.4. NEPOSTOJANO a

- *Neke riječi između dva krajnja suglasnika imaju samoglasnik a koji ne dolazi u svim oblicima te riječi pa se takvo a naziva nepostojano a.*

(momak - momka - momaka, daska - dasaka, sestra - sestara, dobar - dobri, sitan - sitni, topao - topli, nikakav - nikakvi, radostan - radosni)

1.1.5. NEPOSTOJANO e

- *Neka kajkavska mjesna imena i prezimena između dva zadnja suglasnika imaju samoglasnik e koji postoji samo u nekim oblicima iste riječi pa se takvo e zove*

(Be**ec** - Belca, Čakove**ec** - Čakovca, Vrab**ec** - Vrapca, Vrbov**ec** - Vrbovca, Tuhel**j** - Tuhlja, Ivan**ec** - Ivanca). *Ako se ustalilo u jezičnoj praksi može biti i postojano kao na pr. Maček-Mačeka, Zebec-Zebeca.*

1.1.6. UMETNUTO I

- ako je na kraju osnove **b, p, m, v**

glup + **ji** = glup**lji** gib + **ji** = gib**lji** živ + **ji** = živ**lji** (kod jotacije)

1.1.7. ZAMJENA I > O

- Vokalizacija je zamjenjivanje **l sa o** na kraju sloga i na kraju riječi.

(čitao-čitala, mislilac-mislioca, anđeo-anđela, seoba-seliti)

- Glagolski pridjevi čini**l+o** = čin**io**
- Imenice m. roda u N jednine donosi**lac**
N donosi**lac** donosi**oci**
G donosi**oca** donosi**laca**
D donosi**ocu**

1.1.8. EPENTEZA

- Epenteza je pojava kada se između usnenih suglasnika **b, p, m, v** i glasa **j** umeće suglasnik **l** koji se onda s glasom **j** stapa u **lj**. Ovako umetnuto **l** zove se epentetsko **l**, a cijela promjena se zapravo smatra jotacijom.

grob+je > groblje, glup+ji > gluplji, grm+je > grmlje, zdrav+je > zdravlje

1.1.9. NAVEZAK (pokretni samoglasnik)

- ne mijenja značenje riječi, može i ne mora biti (genitiv, dativ i lokativ) **-a, u, e**

studenog → studenog**a**

njim → njim**e**

hrvatskog → hrvatskog**a**

navezak se ne mora pisati !!!!

○ **OBAVEZNO PISANJE NAVESKA**

- prijedlozi *s i sa* *sa četkom* *sa mnom*
- *k i ka* *k meni* *ka gradu, ka klupi*
- **prijedlozi nad, pod, uz ispred zamjeničkih enklitika** *njoj, joj, njega, nj, mene*

nada nj *uza se*

- **prijedlog koji završava na d**

nada mnom, pada mnom

1.1.10. JEDNAČENJE SUGLASNIKA PO ZVUČNOSTI

- *Kada se nađu dva suglasnika različita po zvučnosti jedan pokraj drugoga, radi lakšeg izgovora izjednačuju se tako da oba postaju ili zvučni (z) ili bezvučni (b).*

$Z + B = BB$

$B + Z = ZZ$

- Ako se zajedno nađu dva šumnika od kojih je prvi zvučan, a drugi bezvučan, prvi se šumnik zamjenjuje sa svojim bezvučnim parnjakom

vrabac > vrabca > vrapca *b > p* *zb > bb*
gladak > gladka > glatka *d > t*
drugi > drugčiji > drukčiji *g > k*
težak > teška > teška *ž > š*

- Ako se zajedno nađu dva šumnika od kojih je prvi bezvučan, a drugi zvučan, prvi se zamjenjuje sa svojim zvučnim parnjakom.

svat > svatba > svadba *t > d* *bz > zz*
svjedočiti > svjedočba > svjedodžba *č > dž*

ZVUČNI	B	D	G	Z	Ž	-	-	-	DŽ	Đ
BEZVUČN	P	T	K	S	Š	F	H	C	Č	Ć
I										

bezvučnici (+ f, h, č) Patkica se šeće.

1.1.11. JEDNAČENJE SUGLASNIKA PO MJESTU TVORBE

- Po mjestu tvorbe jednače se suglasnici *s, z, h, n* i to po sljedećim pravilima:
 - glas *s* ispred glasova *č, ć, lj, nj* zamjenjuje se sa *š*
bijesan > *bjesnji* > *bješnji*
nositi > *nosnja* > *nošnja*
 - glas *z* ispred glasova *đ, dž, lj, nj* zamjenjuje se sa *ž*
kazniti > *kaznjiv* > *kažnjiv*
paziti > *paznja* > *pažnja*
 - kad se glas *n* nađe pred glasovima *b* ili *p* zamjenjuje se glasom *m*
stanbeni > *stambeni*
prehranben > *prehramben*
zelenbać > *zelembać*
 - ✓ suglasnik *n* kojim završava prefiks ili prvi član složenice ne zamjenjuje se sa *m* *jedan + put* → *jedanput*
 - kad se glas *s, z, h* nađe ispred *š, ž, č, ć* (palatala) → *palatati*
mješčić, orah + čić = *oraščić, trbuščić*

1.1.12. PRIJEGLAS

- zamjenjivanje samoglasnika *o* iza **palatala, št, žd**
č, ć, dž, đ, š, ž, lj, nj, št, žd + o = e

muž + o = mužem

hrušt + o = hruštem

✓ **ODSTUPANJA**

- Složenice sa spojnikom o

Srednjonepčani, srednjovjekovni, srednjoškolski

- Instrumental jednine

- Imenica m. r. koja se sastoji od 1 ili 2 sloga, a u slogu imaju samoglasnik e

Beč – Bečom padež – padežom

- ž. rod

švelja – šveljom kupelja – kupeljom

- posudnice

bedž – bedžom imidž – imidžom

1.1.13. ALTERNACIJA IJE/ JE

- pravila o kraćenju i duljenju korijenskog sloga

- **Korijenski se slog krati:**
- u množinskim oblicima jednosložnih imenica muškog roda (*svijet - svjetovi, brijeg - brjegovi, ali se piše lijek - lijekovi, brijest -brijestovi*)
- u imenica s nejednakim brojem slogova (*vrijeme - vremena - vrjemena, tijelo - tjelesa, dijete - djeteta*)
- u oblicima s tri uzastopna duga sloga (*pripovijetka - pripovjedaka, popijevka - popjevaka*)
- u komparativu i superlativu pridjeva (*lijep - ljepši, vrijedan -vrjedniji, trijezan - trjezniji, bijedan - bjedniji*)
- u prednaglasnom položaju (*bijel - bjelina, cijel - cjelovit*)
- u imenica i pridjeva izvedenih iz glagola (*lijepiti - ljepilo - ljepljiv, riješiti - rješiv, dijeliti - djelidba, odijeliti - odjel*)

- u zbirnim imenicama na **-ad** (*zvijer - zvjerad, ždrijebe - ždrjebad ili ždrebad*)
 - u izvedenicama na **-ar, -ak** (*cvijeće - cvjećar, lijevi - ljevak*)
 - u deminutiva na **-ić, -čić, -ica, -čica** (*mijeh - mješić, korijen - korjenčić, zvijezda - zvjezdica, cijev - cjevčica*)
 - u augmentativa (*cijev - cjevčina, mijeh - mješina, svijet - svjetina*)
 - u pridjeva na **-ast, -at, -it** (*cijev - cjevast, bijel - bjelkast, riječ - rječit*)
 - u složenim pridjevima (*dug + vijek > dugovjek, skupe cijene > skupocjen*)
- **Korijenski se slog ne krati:**
 - u dugoj množini imenica (*brijest > brijestovi*)
 - u glagola izvedenih iz imenica i pridjeva (*lijek > liječiti, grijeh > griješiti, snijeg > sniježiti*)
 - u zbirnih imenica na **-je** (*cvijet > cvijeće, trijeska > triješće*)
 - u imenica na **-ost** izvedenih iz pridjeva (*lijen > lijenost, cijel > cijelost, vrijedan > vrijednost*)
 - u deminutiva na **-ce, -ak, -ka** (*odijelo > odijelce, ždrijelo > ždrijelce, grijeh > griješak*)
 - u posvojnih pridjeva na **-ov, -ev, -in** (*pijetao > pijetlov, slijepac > slijepčev, zvijezda > zvjezdin*)
 - u glagolskom pridjevu trpnom **-en** (*povrijediti > povrijeđen*)
 - **Do duljenja skupa -je dolazi:**
 - pri promjeni glagolskog vida (*nasjeći > nasijecati, dogorjeti > dogorijevati*)
 - prefiks **pre-** pri izvođenju imenica iz glagola prelazi u **prije-** (*prepisati > prijepis, prelaziti > prijelaz, predložiti > prijedlog*)

1.2. PODJELA GLASOVA

- Pri stvaranju glasova govorni su organi u različitim položajima, a zračnoj struji koja izlazi iz pluća. Prolaz je otvoren ili zatvoren (djelomično ili potpuno).

- Prema tome se glasovi dijele na:
 - **otvornike** (prolaz je zračnoj struji slobodan od pluća do usne šupljine)
 - **zatvornike** (prolaz je zračnoj struji djelomično ili potpuno zatvoren)

1.2.1. OTVORNICI (samoglasnici, vokali)

- Nastaju tako da zračna struja slobodno prolazi između govornih organa, a glasnice pri tome trepere stvarajući ton. Konačno oblikovanje glasa ovisi o položaju jezika u usnoj šupljini i načinu oblikovanja usnenog otvora.
- **Otvornici su:**
 - *jednostavni (monofoni)* *a, e, i, o, u*
 - *složeni (dvoglasni, diftonzi)* *ie*
- **Po mjestu tvorbe dijele se na:**
 - prednje (i, e)
 - srednji (a)
 - stražnji (o, u)
- **Po načinu tvorbe na:**
 - visoke (najzatvorenije) i, u
 - srednje e, o
 - niski (najotvoreniji) a

	PREDNJI	SREDNJI	STRAŽNJI
VISOKI	i		u
SREDNJI	e		o
NISKI		a	

1.2.2. ZATVORNICI (suglasnici, konsonanti)

- Zatvornici nastaju tako da govorni organi zatvaraju prolaz zračnoj struji i to potpuno ili djelomično. Dije se ovisno o: mjestu tvorbe, načinu tvorbe i treperenju glasnica.
- Zatvornici su:
 - **zvonačnici** (poluotvornici, sonanti) nastaju tako da se približavanjem ili čak dodirivanjem nekih govornih organa zračnoj struji suzi i djelomično zatvori prolaz, a pri njihovoj tvorbi glasnice trepere. Zbog malog zatvora ti glasovi su čujni, zvonki. (*j, l, lj, m, n, nj, r, v*)
 - **šumnici** nastaju tako da se dodirivanjem govornih organa zračnoj struji potpuno zatvori prolaz ili se ostavi tjesnac (prolaz) kroz koji se zračna struja tare. (*b, d, g, p, t, k, s, š, z, ž, f, h, c, č, ć, dž, đ*)

- Po mjestu tvorbe zatvornike dijelimo na:
 - **Usnenici (labijali)**
 - **dvousneni (bilabijalni)** - *p, b, m* (obje usne međusobnim dodiranjem oblikuju glas)
 - **zubnousneni (labiodentalni)** - *f, v* (glas se oblikuju dodiranjem donje usne i gornjih zubi)

 - **Zubno-desnički (dentali)**
 - **zubnici (dentali)** - *t, d, n, c, z, s* (nastaju tako da vrh jezika dodiruje samo zube)
 - **desnici (alveolari)** - *r, l* (vrh jezika dodiruje desni i oblikuje glas)

 - **Nepčanici (tvrdonepčanici, palatali)**
 - **prednepčanici** - *č, dž, š, ž* (jezik istovremeno dodiruje desni i tvrdo nepce)
 - **pravi nepčanici** - *ć, đ, nj, lj, j* (jezik dodiruje samo tvrdo nepce)

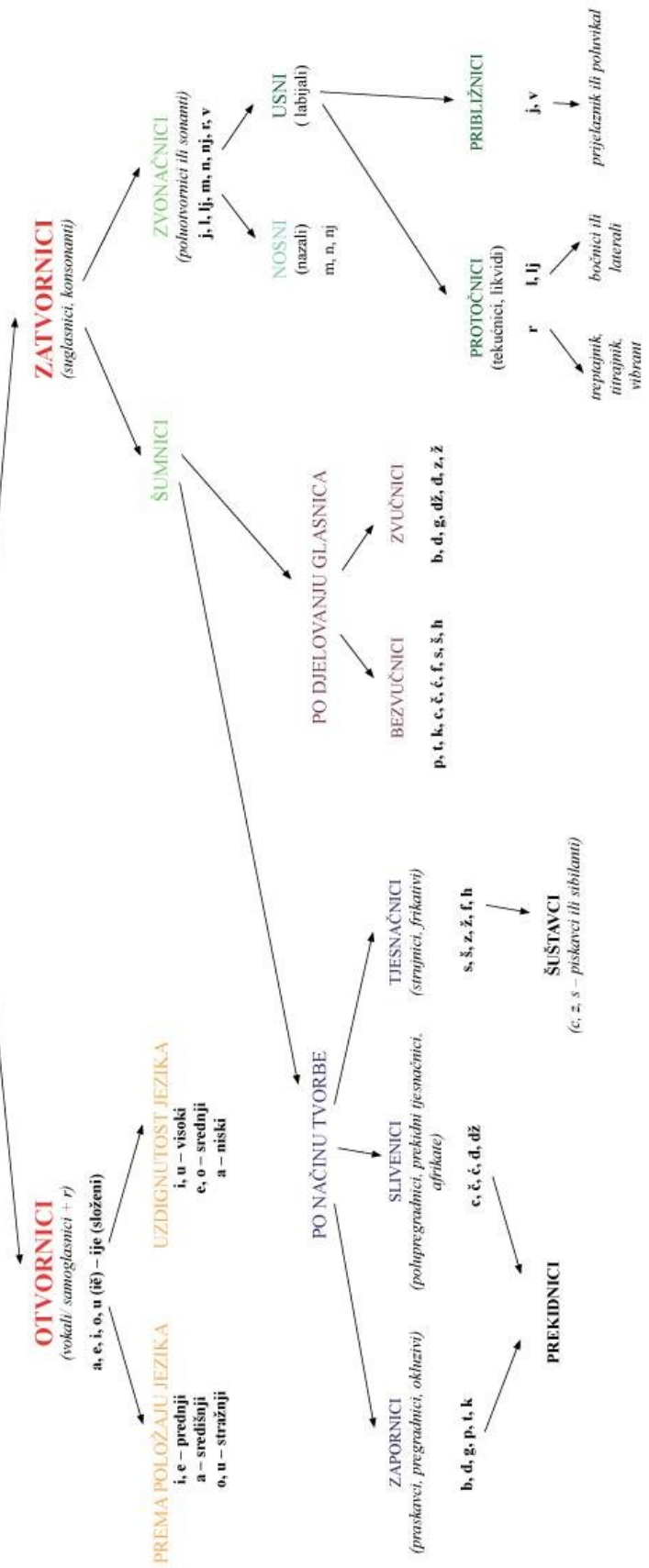
 - **Jedrenici (mekonepčanici, velari)** - *k, g, h* (djelomični ili potpuni dodir jezika i mekog nepca)

- **Prema načinu tvorbe zatvornike dijelimo na :**
 - **Zvonačnici** se prema načinu tvorbe dijele na:
 - **nosne (nazalne) - m, n, nj** (nastaju tako što zračna struja slobodno prolazi kroz nos jer joj jezik blokira put u usnu šupljinu)
 - **usnene - v, j, l, lj, r**
 - 1. *protočnike (likvide) - r, l, lj* 2. *približnike - j, v*
 - *bočnici (laterali) - l, lj*
 - *treptajnik (vibrant) - r*

1.3. NASTANAK GLASOVA

- **Bočnici (l, lj)** nastaju tako što jezik dodiruje svod usne šupljine, a sa strane ostaje otvor kroz koji protječe zračna struja. Pri tvorbi treptajnika (r) vrh jezika nekoliko puta trepne pri dodiru desni. Pri izgovoru glasa j prednji se dio jezika podiže prema nepcu ostavljajući uzak prolaz. Pri izgovoru glasa v gornji zubi dodiruju usne.)
- **Šumnici** su prema načinu tvorbe :
 - **zapornici (praskavci, okluzivi) (b, d, g, p, t, k)**
 - Nastaju tako da se govorni organi potpuno spoje i kratkotrajno zatvore prolaz zračnoj struji, a kad se prolaz oslobodi, naglo probijanje zračne struje stvara prasak.
 - **tjesnačnici (strujnici, frikativi) (s, š, z, ž, f, v)**
 - Kod nastajanja tih glasova govorni organi se tako približe da nastaje mali tjesnac kroz koji se zračna struja tare
 - **slivenici (afrikate) (c, č, ć, dž, đ)**
 - Nastaju tako da govorni organi najprije zatvore prolaz zračnoj struji, a kad ga zračna struja probije na istom se mjestu stvara tjesnac. Sliveni su od dvaju artikulacijskih pokreta.

GLASOVE DIJELIMO (po prolasku zračne struje)

ZATVORNICI PO TVORBENOME MJESTU:

1. USNENICI (labijali)
 - a) DVOUSNENICI (bilabijali): p, b, m
 - b) ZUBNOUSNENICI (labiodentali): f, v
2. ZUBNO-DESNICNI
 - a) ZUBNICI (dentali): t, d, n, c, z, s
 - b) DESNICI (alveolarni, desnjaci): r, l
3. NEPČANICI (tvrdonepčani, palatali): š, ž, č, ć, dž, đ, lj, nj, j
 - a) PREDNEPČANICI (postalveolarni, prepalatali): č, dž, ž, š
 - b) PRAVI NEPČANICI (pravi palatali): ć, đ, nj, lj, j
4. JEDRENICNI (mekonepčani, velarni): k, g, h

ZATVORNICI KOJI TVORE JEZIK:

1. PREDNJOJEZIČNICI: t, d, c, dž, z, s, š, l, r
2. SREDNJOJEZIČNICI: đ, ć, nj, lj, j
3. STRAŽNJOJEZIČNICI: k, g, h

1.4. GOVORNI ORGANI (POKRETNI I NEPOKRETNI, GRAĐA I FUNKCIJA)

- Govorni organi su svi oni organi koji služe za proizvodnju glasova.
- To su:
 - **pluća** (dio dišnog sustava koja služe za stvaranje zračne struje)
 - **dušnik** (hrskavična cijev koja vodi zrak od plućnih krila do ždrijela)
 - **grkljan** (gornji dio dušnika koji služi za stvaranje glasova)
 - **jezik** (vrlo pokretljivi mesnati organ koji se sastoji od vrha, prethrbata, hrbata i korijena)
 - **usne** (dva pokretna organa koja čine predvorje usne šupljine)
 - **zubi** (gornji i donji koji se pokreću zajedno s donjom ili gornjom čeljusti)
 - **desni** (zbrazdani dio iza zuba, tj. dio između gornjih sjekutića i nepca)
 - **nepce** (tvrđi, koštani dio kojim je nadsvođene usna šupljina, a ujedno je i najuzdignutiji dio gornje čeljusti; iza njega je meko nepce nazvano jedro, meki pokretni dio)
 - resica (mali ovješeni završetak mekog nepca koji zatvara ili otvara zraku put kroz nos ili usnu šupljinu)
 - **glasnice** (dva nabora kojima se dušnik sužava u međuglasnički prolaz)
 - **ždrijelo** (šupljina omeđena spletom mišića koji svojim stezanjem sužavaju i skraćuju, a opuštanjem šire i produljuju tu šupljinu)
- Nepokretni govorni organi su: gornja čeljust sa zubima, desnama i nepcem, a ostali pokretni ostvaruju različiti stupanj pomičnosti pri oblikovanju glasova.
- Glas se tvori izdisajem zračne struje iz pluća koja prolazi kroz dušnik, grkljan s glasnicama. Ako su glasnice prilikom prolaza zračne struje rastvorene i miruju, nastaju bezvučni glasovi, a ako su lagano zbližene i napete, zrak koji prolazi uzrokuje njihovo treperenje pa se oblikuju zvučni glasovi. Zračna struja nakon toga dolazi u grlo i ždrijelo koje vodi u usnu i nosnu šupljinu. Svoj konačni oblik glas dobiva uz pomoć ostalih govornih organa.

1.5. GLASOVI Č, Ć, DŽ, Đ

- o tipična mjesta, ortografski i ortoepski problemi
- o Glasovi č i ć su dva različita fonema što znači da suprotstavljeni jedan drugomu, sudjeluju u razlikovanju značenja riječi.

guščak (gusinjak)

guščak (gustiš)

mlačenje (od mlačiti)

mlačenje (od mlatiti)

spavačica (žena koja spava)

spavačica (košulja za spavanje)

posječen (od posjeći)

posječen (od posjetiti)

- o Pri izgovoru glasa č vrh jezika se uzdiže i prislanja uz desni, a usne se ispuščuju i zaobljuju. Pri izgovoru glasa ć vrh jezika se opre o donje zube, srednji dio jezika prislanja uz prednje nepce, a usne razvlače, olabavljaju.

- Fonem Č dolazi:

- u riječima kojima postanak nije vidljiv (*bačva, jučer, grč, pčela*)
 - u svim izvedenicama i padežima ostaje č
- u izvedenicama i oblicima prema osnovnom k, c (*vuk > vučji, znak > značiti, stric > stričev, micati > mičem, zec < zečev*)
 - iznimke triješće, liješće
- u sufiksima na -ač, -ača, -jača, -ičar, -čić, -čica, -čina, -če (*berač, sjevernjača, alkoholičar, kamenčić, cjevčica, djevojče*)
- u kajkavskim vlastitim imenima (*Bedekovčina, Črnomerec, Pantovčak*)
- u slavenskim prezimenima (*Lav Nikolajevič, Miklošič, Jurčić*)

- Fonem Ć dolazi:

- u riječima u kojima postanak nije vidljiv (*bećar, ćelav, ćud, dućan, kći, moć, noć*)
- u oblicima i izvedenicama prema osnovnom t i đ (*smrt > smrću, brat > braća, pamtiti > pamćenje, smeđ > smečkast, leđa > nalečke*)
- u sufiksima -ić, -oća, -aći, -ći (*komadić, sljepoća, šivaći, gledajući*)
- umjesto đ ako se provodi jednačenje po zvučnosti (*smeđ > smečkast*)
- u infinitivu *ići, naći, reći, moći*

- Fonem DŽ (zvučni parnjak bezvučnog č)
 - na mjestu č ispred zvučnog b (*jednačiti > jednadžba, učiti > udžbenik, naručiti > narudžba*)
 - u riječima sa sufiksom -džija i izvedenicama od njih (*galamdžija, šaljivdžija*)
 - u riječima kojima postanak nije vidljiv (*uglavnom tuđice iz turskog i engleskog jezika*) (*džemper, pidžama, patlidžan, džez, džungla, džip, amidža, džaba*)

- Fonem Đ (zvučni je parnjak glasa ć)
 - u oblicima i izvedenicama na mjestu osnovnog d (*glad > gladu, grad > građanin, vidjeti > viđen, mlad > mlađi*)
 - dolazi u riječima kojima postanak nije vidljiv (*anđeo, đak, đavao, evađelje, oruđe, međa*)

✓ **SLOG** je najmanji dio riječi koji se može samostalno izgovoriti. U svakom slogu je jedan SAMOGLASNIK (a, e, i, o, u, r)

ne-strp-ljiv, prst

- Prema broju slogova riječi mogu biti:
 - *jednosložne* – prst, kuk, brk, kraj, sad
 - *dvosložne* – mama, ruka, more, dati
 - *trosložne* – maslina, rukama, ploviti, bježati
 - *višesložne* – podignuti, samoglasnik, rečenica

1.6. NAGLASNI SUSTAV SUVREMENOGA HRVATSKOG JEZIKA

(pravila naglašavanja, znakovlje, prepoznavanje naglasaka, zanaglasna dužina)

- Naglasak je isticanje sloga jačinom i visinom glasa. Naglasne jedinice su: jačina glasa, kretanje tona i dužina izgovora. Nositelj naglasaka je samoglasnik ili slogotvorno r.
- U hrvatskome književnom jeziku razlikujemo četiri naglasaka:

- **kratkosilazni** (riba)
- **kratkouzlazni** (noga)
- **dugosilazni** (majka)
- **dugouzlazni** (ruka)

dugi

kratki

silazni

uzlazni

∩	/
∪	\

- Pravila o naglascima:

- naglasak može stajati na **svim slogovima osim zadnjeg**
- na **prvom slogu** mogu stajati **sva četiri** naglasaka (*istina, potok, more, luka*)
- na **unutarnjim slogovima** (kod trosložnih i višesložnih riječi) stoje **samo uzlazni** naglasci (*visina, prijateljstvo*)
- u **jednosložnim** riječima stoje **samo silazni** naglasci (*grad, mač*)
- zanaglasna dužina nalazi se uvijek iza sloga s naglaskom (*dragā, zvečŕ*)

- Nenaglašeni slogovi razlikuju se samo po dužini (trajanju izgovora) pa mogu biti dugi ili kratki.
- Dugi slog obilježavamo crticom iznad dugog samoglasnika, koju zovemo **zanaglasna dužina**.
- O zanaglasnoj dužini ponekad ovisi i značenje riječi. Redovito se javlja u genitivu množine (junakā, ženā, selā), u prezentu (nosīm, nosiš), u određenom obliku pridjeva (dobrī, dobrōga).
- Neke riječi nemaju svoj naglasak pa se zovu **nenaglašene riječi** (nenaglasnice ili **klitike**).
- **Proklitike** (prednaglasnice) su riječi bez naglasaka koje se nalaze ispred naglašanih riječi i s njima tvore jednu naglasnu cjelinu (prijedlozi, veznici i niječnica ne).
- Ponekad naglasak prelazi na proklitiku.

od kuće, do škole, uz prugu, na tom, a zimi, i blatnjavo → čitaju se zajedno

- **Enklitike** (zanaglasnice) su riječi bez svoga naglasaka koje se nalaze iza naglašanih riječi. Nikada nisu naglašene.
 - **nenaglašeni oblici glagola biti i htjeti**

- nenagl. prez. po. gl. biti - *sam, si, je, smo, ste, su*
- nenagl. prez. po. gl. htjeti - *ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će*
- nenagl. aor. po. gl. biti - *bih, bi, bi, bismo, biste, bi*

- **zamjeničke**

- G - *me, te, ga, je, nas, vas, ih; se*
- D - *mi, ti, mu, joj, nam, vam, im; si*
- A - *me, te, ga/ nj, je/ ju, nas, vas, ih; se*

- **upitna čestica li**

Jezično izražavanje

- važno je u nižim razredima
- učenje jezika povezano je s pozitivnom okolinom
- polaskom u školu → standardni jezik
- **temeljna zadaća** → učenje jezika u funkciji (različitim komunikacijskim situacijama)
- **jezično djelovanje** → slušanje, govorenje, čitanje i pisanje, izražavanje, jezik, medijska kultura
- važno je učiti komunikacijsku gramatiku
- **uspješna nastava jezičnog izražavanja pretpostavlja:**
 - primjenu osnovnih jezikoslovnih teorija, psiholingvističkih i didaktičkih preoblikovanja za potrebe procesa ranojezičnog učenja
 - usvajanje gramatičkih, leksičkih, pravogovornih i pravopisnih, te stilskih normi hrvatskog jezika nužnih za uspješnu usmenu i pisanu komunikaciju
 - razvijanje jezičnih djelatnosti slušanja, govorenja, čitanja i pisanja, te osposobljavanje učenika za govorno i pisano sporazumijevanje u svakodnevnim situacijama
 - proširivanje i usvajanje leksičkoga korpusa hrvatskoga jezika
 - spoznavanje i usvajanje funkcije riječi u različitim priopćajnim sredstvima i funkcionalnim stilovima
 - poticanje stvaralačkog izražavanja na govorima svih triju hrvatskih narječja ili individualnih hrvatskih idioma
 - razvoj kognitivnih sposobnosti i logičkog zaključivanja
 - razvoj perceptivnih sposobnosti
 - poticanje pozitivnog stava prema materinjskom jeziku, te ljubav prema knjizi i književnom stvaralaštvu kao umjetnosti riječi

Riječ

- **MORFOLOGIJA** (od grč. morphe - oblik, logos- riječ) je dio gramatike koja proučava vrste riječi i njihove oblike odnosno jedinice manje od riječi koje imaju svoje značenje.
- **MORFEM** je najmanja jedinica jezika koja ima svoje značenje.

U riječi moli-m, jedinica m ima svoje značenje i to tri značenja: značenje „prvo lice”, značenje „jedinina”, značenje „sadašnje vrijeme”.
- Morfemi kojima se stvaraju riječi nazivamo **rječotvornim morfemima**, a morfemi kojima se stvaraju oblici iste riječi **oblikotvornim morfemima**.
- **MORF** je izraz morfema. Isti morfem u svim oblicima iste riječi ili u različitim riječima nema uvijek isti izraz tj. isti morf.

npr. morfem rek sa sadržajem „usmeno priopćiti” ima morfem: reč, rek, rec, re koji dolaze u oblicima rečeš, rekla, recimo, reći.
- **ALOMORFI** su različiti morfi koji služe kao izraz istom morfemu odnosno varijante morfema nastale glasovnim promjenama na morfemskoj granici.

Prema tome morfi reč, rek, rec, re alomorfi su morfema rek sa sadržajem „usmeno priopćiti”
- Alomorfi jednog morfema mogu biti potpuno različiti

npr. čovjek > ljudi

1. TVORBA RIJEČI

OSNOVNA RIJEČ

glagol gledati

imenica svijet

noga metati

TVORENICA

gledatelj

polussvijet

nogomet

- Osnovna riječ i tvorenica su u tvorbenoj vezi – imaju istu **TVORBENU OSNOVU**

Osnovna riječ

gledati

tvorenica

gledatelj

tvorbena osnova

gleda

- **OSNOVA** može biti:
 - oblična (morfološka)
 - tvorbena

oblična

gled-am/ -aš/ -a

gledatelj-a/ -u

oblični nastavak

tvorbena

gledatelj

o-gleda-lo

- **TVORBENA PORODICA RIJEČI (rječotvorna)**

pis-ati

pis-ac

pis-ar

dopis-ati

korijen

KORIJEN

dopisnica

dopisnički

TVORBENA OSNOVA

dopisnica

dopisnički

- **Na granici tvorbenih sastavnica dolazi do glasovnih promjena**

knjig(a) + ica > knjižica → palatalizacija

iz + čitati > iščitati → jednač. po mj. tvorbe, zvučnosti i ispadanje

točiti – istakati – teći – otjecati → prijetoj

- **Više stajališta:**

- Tvorbeni način

- prefiksalna
- sufiksalna
- prefiksarno-sufiksalna
- slaganje
- srastanje
- preobrazba (konverzija)
- tvorba složenih kraćenica

- vrsta riječi koje nastaju tvorbom
- od koje vrste riječi se tvore nove vrste riječi
- sa semantičkog značenja (značajskog) – tvorba riječi kojima se označuje vršitelj radnje

- **TVORBENA ANALIZA**

- **kod tvorbene analize riječi nastaju nove riječi ili nova vrsta riječi.**
- **imamo:**

- **TVORBENO MOTIVIRANE RIJEČI**

stolarski stolarev

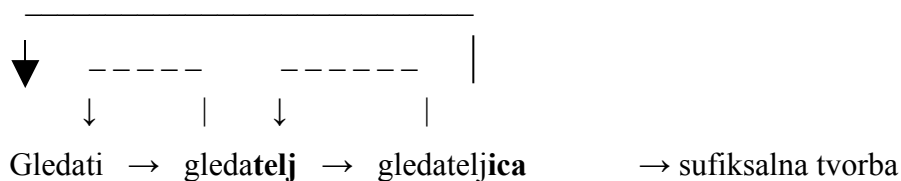
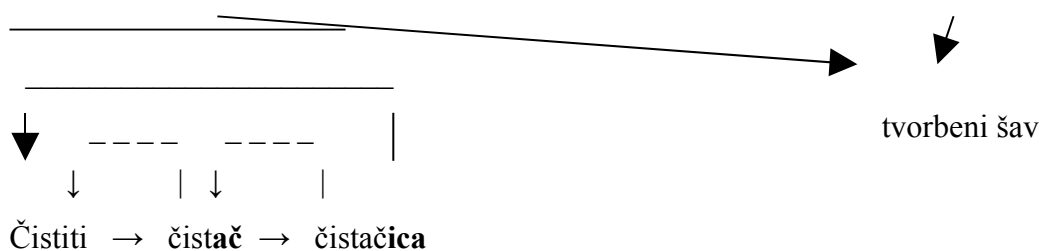
- **TVORBENO NEMOTIVIRANE – ne bavimo se njima (nema analize)**

stol

– **U tvorbi razlikujemo tvorbene jedinice:**

- Prefiks (predmetak) – niz glasova koji dolazi na početku tvorenice u prefiksnoj tvorbi, tj. ispred osnove u prefiksno-sufiksnoj tvorbi
- Sufiks (dometak) – niz glasova koji dolazi na kraju tvorenice, a sam nije ni riječ ni njezina osnova (prijedlog)
- Spojnik (interfiks) – glas koji dolazi između dviju osnova (složenice)

PREFIKS | OSNOVA | SPOJNIK | OSNOVA | SUFIKS

- **Važno je voditi računa o bližoj tvorbenoj riječi**

Ne | čist | **oća** → prefiksno-sufiksna

može biti i nečist | **oća** → sufiksna

bez | vez | an → prefiksarno-sufiksarna
 ↓ ↓ ↓
 P O S

- **TVORBENA PORODICA** – niz tvorbeno povezanih riječi (članovi su povezani i izrazom i sadržajem)

Pogledati pregledati nagledati se

- **NETVORBENA PORODICA** - povezane izrazno (različito značenje riječi)

Šumski - šumiti morski - umor

- **TVORBENA OSNOVA** – dio tvorenice koji čuva izraznu i sadržajnu vezu s osnovom (od nje nastaju tvorenice)

gledati

- **KORIJEN** – najmanji zajednički sastavni element svih tvorbeno srodnih riječi

1.1. **PREFIKSALNA TVORBA**

- **IZVEDENICE** – nastaje nova riječ
- **SLOŽENICE** – imaju 2 osnove
 - Ispred tvorenice se stavlja prefiks
 - Prefiks može biti prijedlog, čestica (*ne, ni*), riječce
 - Mogu biti kombinacija stranih i hrvatskih riječi

post-diplomski (poslijediplomski)

trans-kontinentalni (prijekokontinentalni)

- **Prefiksi i sufiksi se razlikuju s obzirom kako sudjeluju u tvorbi riječi**
 - Osnovna riječ u sufiksnoj tvorbi može biti morfološko različita
pisati pisar
 - Uz isti sufiks rezultat je morfološko isti

Stol stolar

- Prefiks nikada ne mijenja morfološku (vrstu) narav riječi, samo modificira značenje osnovne riječi

Predsjednik podpredsjednik

- Prefiksi mogu biti samostalne riječi (prefiks *ne*)

1.2. SUFIKSALNA TVORBA

- Tvorbeni način gdje se iza tvorbene osnove dodaje sufiks
- Tvorbeni se nastavak (sufiks) od običnog (morfološkog) nastavka razlikuje po tome što obični nastavak mijenja oblik iste riječi (*cesta, ceste*), a tvorbenim se nastavkom od jedne riječi dobivaju nove riječi (*cestar, cestovni*)
- Mogu biti domaćeg i stranog podrijetla (*radioaktivnost, radioaktivitet*)

VRLO PLODNI SLABO PLODNI NEPLODNI (- en, - er)

prsten

graver

- Tvorba

mlijek-o > mlijek+ar

mlijek-o > mlijek + ni - mliječni

- Treba razlikovati imenovanje „nastavaka“

mlač + arija → tvorbeni sufiks (tvorbeni nastavak)

mlačarij-a → obični nastavak (nastavak)

- Nastavak može biti i nulti (\emptyset)

mršav – \emptyset mladić – \emptyset

- Nulti sufiks *vid - \emptyset > vidjeti zuj - \emptyset > zujati*

- Sufiks u tvorbi imenica s posebnim značenjem *-telj, -ač, -ac, -lac, -nik, -ič*

- Između tvorbene osnove i sufiksa dolazi do glasovnih promjena

- jednačenje po

– zvučnosti

niz > niska svjedoč (iti)

– tvorbi

stan (ovati) > stamben

pas > pašče

- gubljenje suglasnika *rus + ski > ruski*
- palatalizacija *grah > graščić*
- jotacija *prut > prut + je > pruće*

1.3. PREFIKSALNO-SUFIKSALNA TVORBA

- Imamo i prefiks i sufiks

pod | mor | je

1.4. SLAGANJE

- **Nastaju složenice** u čijem su sastavu prepoznatljive dvije punoznačne riječi

- Prepoznaju se po spojniku (spojnom vokalu)

vod | o | otpornost

↓ ↓ ↓

O spojni O

vokal

bjel | o | očnica

srednj | o | školski

- Složenice nastaju i dodavanjem prefiksoida i sufiksoida koji su većinom stranog podrijetla (*eko, video, auto, midi, hidro*)

autocesta, ekoškola

- Kod prefiksoida je bitno da se piše zajedno sa osnovom

- **MIJEŠANE TVORENICE** (domaće i strane riječi)

Antitijela (protutijela)

↓ ↓

strana domaća

snagator, nemoral

- **Složeno nesufiksalna tvorba (čisto slaganje)**

vod|o|otporan

- **Složeno sufiksalna tvorba**

vod|o|otporn|ost

deset|o|god|išnji

1.5. **SRASTANJE**

- Nema spojni vokal
- Čvrsta tvorbena veza *deset|o|god|išnji*
- Imaju jedan naglasak
 - **POLUSLOŽENICE**
 - Imaju dva naglasaka
 - Pišu se sa spojnicom (označava da se prvi dio složenice ne deklinira)

1.6. **PREOBRAZBA (konverzija)**

- Način postanka novih riječi u kojem se ne mijenja izraz ali riječ iz jedne vrste riječi prelazi u drugu pri čemu mijenja gramatička obilježja i sintaktički položaj (dobiva obilježje riječi u koju se preobrazi)
- **VRSTE PREOBRAZBE:**
 - **POIMENIČENJE – preobrazba riječi u imenice**

mlada (djevojka) > mlada („mladenka”) pridjev u imenicu

hrvatska (zemlja) > Hrvatska
 - **POPRIIDJEVLJENJE – preobrazba riječi u pridjeve**

Misleći, dolazimo do značajnog zaključka. prilog

Misleći pojedinac najveća je dobrobit društva. pridjev
 - **POPRILOŽENJE - preobrazba riječi u priloge**

*Radimo sve što nam padne **na pamet.*** prijedložni izraz

*Naučio sam sve **napamet.*** prilog

- **POVEZNIČENJE - preobrazba riječi u veznike**

Kamo si krenuo? prilog
Idem kamo me noge nose. veznik

- **POPRIJEDLOŽENJE - preobrazba riječi u prijedloge**

Volim šetati rodnim krajem. imenica
Krajem zime dani postaju dulji. prijedlog

1.7. TVORBA SLOŽENIH SKRAĆENICA

- **Poduzeće, ustanove, klubovi - višečlani**

i sl. , itd. → **samo u pisanju**
i slično, i tako dalje → **pri čitanju**

- **TVORBENI UZORCI** (prema dijelovima osnovne riječi koje ulaze u skraćenicu)

- **uzorak početnih slova**

- glasovne složene skraćénice čitaju se onako kako su zapisane (HAZU, ZET, HAK)
- slovne složene skraćénice čitaju se po imenima slova od kojih su sastavljene (HNK → h n k, HTV → h t v) – pišu se samo velikim slovima

- **slogovni uzorak**

- sastoji se od početnih slogova ili početnih dijelova osnovnih riječi (Nama, Roma, Vuteks)

- **mješoviti uzorak (dekliniraju sa kao imenice)** (Ina – Ini)

- **sve skraćénice imaju rod**

INA – e

↓

pišu se malim slovom

RH se ne deklinira

VAŽNO!!! Razlikujemo složene kraćenice od kratica.

- **složene kraćenice** postaju riječi i ponašaju se kao samostalne riječi

HAZU (Hazu), HINA (Hina), INA (Ina), Nama – čitaju se kako se pišu

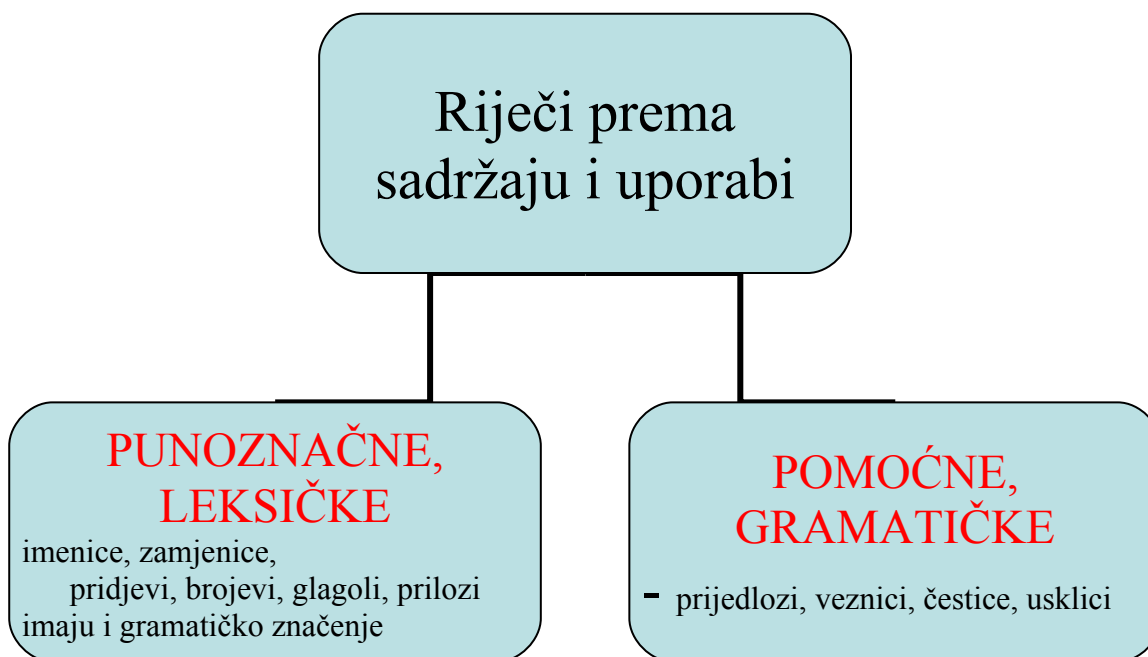
- **kratice** nastaju kraćenjem riječi i koriste se samo u pismu, a čitaju se kao prve riječi

Taj gl. je u 3. l. jd. prez. (Taj glagol je u trećem licu jednine prezenta.)

i sl. , itd. → samo u pisanju

i slično, i tako dalje → pri čitanju

Vrste riječi

PROMJENJIVE

GLAGOLI

IMENICE

PRIDJEVI

ZAMJENICE

} **imenske**

NEPROMJENJIVE

PRILOZI

PRIJEDLOZI

VEZNICI

UZVICI

1. PROMJENJIVE (sklonidbene ili deklinabilne)

SKLONIDBENE (DEKLINABILNE)

- *imenice, zamjenice, pridjevi, brojevi*
- osnovni oblik: N jd. (m.r.)
- mijenjaju se po deklinaciji
- imaju rod i broj

SPREZIVE (KONJUGACIJSKE)

- mijenjaju se u vremenu i načinu – konjugacija
- gramatičke odlike – vrijeme (način), lice i broj
- *glagoli* – osn. olik infinitiv

- mijenjaju svoj oblik u skladu s gramatičkim kategorijama koje im pripadaju – rodu, broju i padežu (ponekad ih zovemo imenske riječi, zbog zajedničkih svojstva promjene – odnosno, ako su u istoj rečenici moraju se slagati u svim kategorijama)

✓ **GRAMATIČKE KATEGORIJE:** odnose se na imenice, zamjenice, pridjeve i brojeve

- **ROD:**

- muški

- ženski
- srednji

○ **BROJ:**

- jednina
- množina

○ **PADEŽ:**

- **SKLONIDBA (deklinacija)**

- NOMINATIV (TKO, ŠTO) - neovisan o prijedlogu
- GENITIV (KOGA, ČEGA nema) bez, do, od, kod, zbog
- DATIV (KOMU, ČEMU dajem) k, ka, nasuprot, unatoč, usprkos
- AKUZATIV (KOGA, ŠTO vidim) kroz, niz, uz, u, za, na, o, po, nad, pod, pred
- VOKATIV (OJ!, EJ!) bez prijedloga, odjeljuje se zarezom
- LOKATIV (O KOME, O ČEMU) - neovisan o prijedlogu
- INSTRUMENTAL (S KIM, S ČIM) s (biće), sa (stvar), među, nad, pod

IMENICE

- Vrsta riječi kojom IMENUJEMO BIĆA, PREDMETE, POJAVE, OSJEĆAJE.
- **VRSTE:**
 - **OPĆE** – kazuju ime koje je zajedničko svim bićima stvarima i pojavama iste vrste, a znače:
 - apojedinu vrstu bića, stvari i pojava (čovjek, lopta, žena...)
 - skup istovrsnih bića ili predmeta koji se uzimaju kao cjelina - zbirne imenice (granje, lišće, cvijeće...)
 - tvar, gradivo, ili materiju - gradivne imenice (sol, voda, vino...)
 - **VLASTITE** – kazuju ime kojim se imenuje samo određeno biće, premet ili pojava (Mario, Kupa, Zagreb...)
- S obzirom na čovjekov dodir s onim što one znače imenice se dijele na:
 - **stvarne** (konkretne) imenice označuju bića, stvari, i pojave u čiju se stvarnost možemo uvjeriti pomoću svojih osjetila (čovjek, drvo, zemlja, zvuk...)
 - **mislene** (apstraktne) imenice označuju nešto nestvarno što promišljamo kao stvarno (duševna pjava: misao, tuga..., osobina: dobrotu, mladost, starost...) Aldo, Amber (pišemo velikim slovom)
- **GRAMATIČKE KATEGORIJE: rod, broj, padež**

- **ROD** - gramatička kategorija koja se očituje u slaganju imenica s pridjevskim riječima (muški, ženski srednji)
- **BROJ** - morfološka kategorija po kojoj se razlikuje jedan primjerak onoga što imenica znači (jednina) od više primjeraka onoga što imenica znači (množina)
- **PADEŽ** - morfološka kategorija koja izriče različite odnose onoga što riječ znači prema sadržaju rečenice. Promjena riječi po padežima je **sklonidba ili deklinacija**.

○ **UMANJENICA** *crijep – crjepić*

○ **UVEĆANICA** *cijev – cjevčina*

○ **RIJEČI ZA IMENOVANJE PRIPADNOSTI MJESTU, KRAJU, ZEMLJI I NARODU**

- Većina ETNIKA tvori se nastavcima **-anin, -janin, -ac**.

*Metkovč**anin**, Varaždin**ac**, Labin**janin*** (jotacija)

	MJESTO	POSV. PRIDJEV	STANOVNIK	PRIPADNOST
STANOVNIKU	Osijek	→ osječki	→ Osječanin	→ Osječaninov

GLAGOLI

- *Vrsta riječi kojom IZRIČEMO RADNJU, STANJE I ZBIVANJE.*
- **GRAMATIČKE KATEGORIJE:** *vid, lice, prelaznost, način, vrijeme i stanje*
 - **VID – trajanje radnje, njezino izvršavanje**
 - **Nesvršeni** – bacati, čekati, izvješčivati, dospijevati
 - **Svršeni** – baciti, dočekati, izvijestiti
 - **dvovidni**
 - glagoli koji u svršenom vidu imaju osnovu **je**, tvore nesvršeni vid duljeći je u **ije**
 - **LICE I BROJ** prvo (govorno), drugo (sugovorno), treće (negovorno); 1., 2., 3.
 - **GLAGOLI PO OBJEKTU (prelaznosti) – osobina glagola da mu radnja izravno prelazi ili ne prelazi na objekt – čestica se**
 - **Prijelazni** – čitati, dati (mogu imati objekt u akuzativu)
 - **Neprijelazni** – hodati, ležati (ne mogu imati objekt u akuzativu)
 - **Povratni** – bojati se, smijati se (uza se imaju povratnu zamjenicu se)

- ✓ Pravi Dječak se (sebe) umiva.
- ✓ Nepravi Dječak se smije.
- ✓ Uzajamno povratni Dječak i djevojčica se grle.

- **GLAGOLSKA STANJA – označavanje odnosa između subjekta i glagolske radnje**

- **aktiv (radno stanje)** - zovem, pobijedili su

Oni su pobijedili.

- **pasiv (trpno stanje)** – zvan sam, pobijeđeni su

Oni su pobijeđeni.

- **NAČIN – označavanje odnosa govornika prema radnji o kojoj se radi**

- **indikativ** – izjavni način *Oprezno vozi.*

- **kondicional** – pogodbeni način *Daj, napiši to.*

- **imperativ** – zapovjedni način *Učini to! Ne ulazi!*

- ✓ lice nema
- ✓ lice dodavanje nastavka
- ✓ lice neka + prezent

- **optativ** – željeni način *Molim te, pomози mi.*

KONDICIONAL PRVI (pogodbeni način)

- glagolski oblik složen od nenaglašenog aorista glagola *biti* i glagolskog pridjeva radnog
- njime se izriče pogodba
- Kondicionalom se prvim izriče:
 - radnja koja bi se mogla vršiti (*Podjela bi nas osiromašila i posvađala.*)
 - želja da se vrši neka radnja (*Ja bih radije ostao ovdje. Biste li prenoćili.*)
 - uljudno pitanje i molba (*Gospodine, biste li nam pokazali put?*)
 - blaža tvrdnja (*Rekao bih da je istina.*)
 - pogodba (*Kad bismo učili kako treba, rezultati bi bili bolji.*)
 - namjera (*Vikao je ne bi li ga čuli.*)

KONDICIONAL PRVI			
lice	glagol		
	HTJETI	BITI	MORATI
ja	htio bih	bio bih	morala bih
ti	htio bi	bio bi	morala bi

on, ona, ono	htio bi	bio bi	morao (la, lo) bi
mi	htjeli bismo	bili bismo	morali bismo
vi	htjeli biste	bili biste	morali biste
oni, one, ona	htjeli bi	bili bi	morali (le,la) bi

KONDICIONAL DRUGI (želje, mogućnosti)

- glagolski oblik složen od kondicionala glagola biti i radnog pridjeva
- Kondicionalm drugim izriče se:
 - radnja koja se mogla izvršiti u prošlosti (*Dioba bi nas bila osiromašila.*)
 - želja koja je postojala u prošlosti da se izvrši neka radnja (*Ja bih bio radije ostao ovdje.*)

KONDICIONAL DRUGI			
lice	glagol		
	ÍCI	PJEVATI	OSTATI
ja	bio bih išao	bio bih pjevao	bio bih ostao
ti	bio bi išao	bio bi pjevao	bio bi ostao
on, ona, ono	bio bi išao	bio bi pjevao	bio bi ostao
mi	bili bismo išli	bili bismo pjevali	bili bismo ostali
vi	bili biste išli	bili biste pjevali	bili biste ostali

oni, one, ona	bili bi išli	bili bi pjevali	bili bi ostali
------------------	--------------	-----------------	----------------

- **VRIJEME**

- sadašnjost – **PREZENT**
- prošlost – **PERFEKT, AORIST, IMPERFEKT, PLUSKVAMPERFEKT**
- budućnost – **FUTUR PRVI, FUTUR DRUGI**

- **GLAGOLSKI PRIDJEV** – pridjev izveden od glagola

- **radni** – rekao, izvadio, živio (živjela, živjelo, živjeli), letio (letjela, letjelo, letjeli)
- **trpni** – rečen, izvađen, življeni

- **GLAGOLSKA IMENICA** – glagolski pridjev trpni + je

pleten + je = pletenje

pit + je = piće

- **GLAGOLSKI PRILOG:**

- **Sadašnji**

- Tvori se od 3. lica množine prezenta + **-ći**

*Pjevajući, plešući, učeći On je **pjeva** plešući sambu.*

-

- **Prošli**

- Tvori se od osnove + **-avši, -vši**

*Stigavši, digavši, vidjevši, pobijedivši On **zaplače** ugledavši majku.*

- Ako glagolski prilog dolazi na početku rečenice, sam ili s dopunama, odvaja se zarezom.

Čitajući, puno možemo naučiti.

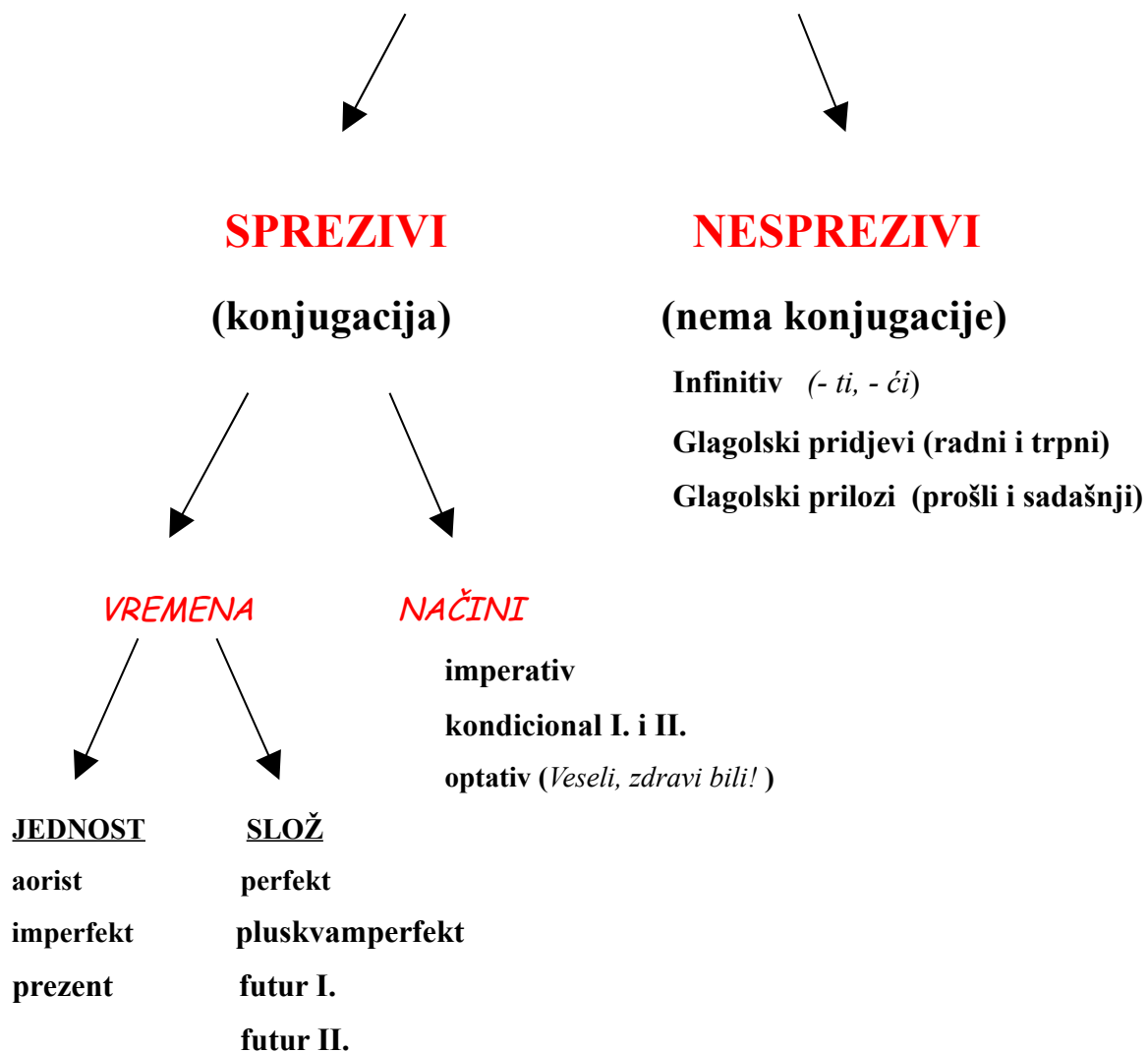
U svim glagolskim licima oni ostaju NEPROMIJENJENI!!!

- **PASIV**

- **Pasiv ili trpni lik** mogu imati samo prelazni glagoli. Tvori se od pomoću glagolskog pridjeva trpnog.

hvaljen sam hvaljen si hvaljen je hvaljeni smo hvaljeni ste hvaljeni su

Glagolski oblici

4 NEPRAVILNA GLAGOLA:

- biti (*jesam, budem, bi, bud*)
- htjeti (*ću, hoću, htjeti*)
- ići (*idem, išao*)
- spati (*spim, spiš, spi, spimo, spite, spe*)

naglašeni	nenaglašeni
jesam	sam
jesi	si
jest	je
jesmo	smo
jestе	ste
jesu	su

1. Jednostavni glagolski oblici

(*infinitiv, imperativ, prezent, aorist, imperfekt*)

INFINITIV

- Infinitiv je neodređeni glagolski oblik koji kazuje samo pojam radnje, a ne kazuje gramatičke kategorije glagola (lice, vrijeme...). Infinitiv završava nastavkom **-ti** ili **-ći**.
- Najčešće je dopuna glagolu (dio predikata) – **mogu, hoću, kanim, namjeravam, smijem, umijem, znam, pokušavam, nastojim, volim...**

-ti

plesti
tonuti
vidjeti

-ći

reći
tući
stići

- **Budući da se infinitivom daje samo ime glagolskoj radnji u rečenici može biti.**
 - subjekt (*Dobro je živjeti*)

- dopuna nekim glagolima (*početi, stati, htjeti, voljeti, smjeti, morati, trebati*)
- dopuna pridjevu (*Je si li spreman oprostiti pogrešku?*)

IMPERATIV

- glagolski oblik kojim se izriče zapovijed, zabrana, poticaj, upozorenje, molba

IMPERATIV		
lice	glagol	
	UČI	PISATI
ja	-	-
ti	uči	piši
on, ona, ono	neka uči	neka piše
mi	učimo	pišimo
vi	učite	pišite
oni, one, ona	neka uče	neka pišu

- **nastavci za imperativ:** *-, mo, te; j, jmo, jte; i, imo, ite; ji, jimo, jite*
- u prvom licu jednine nema imperativa (sam sebi ne možeš naredivati!!!)
- **glagolske promjene su: sibiralizacija, jotacija i umetnuto I**

pis + ji = piši

glod + ji = glođi

gib + ji = giblji

PREZENT

- *glagolsko vrijeme* kojim se izriče sadašnjost. Tvorí se od svršenih i nesvršenih glagola nastavcima: *-em (rastem), -jem (pijem, krijem), -am (gledam, čitam), -im (lovim, mučim)*.
- Prezentom se izriče:
 - *prava sadašnjost* (radnja koja se vrši u istom času kad se o njoj govori)
 - *neprava sadašnjost* (pripovjedački prezent u pričanju prošlih događaja gnomski ili poslovični prezent u poslovicama, svezremenost odnosno svagdašnjost, budućnost -futurski prezent)
 - *želja ili zapovijed*

PREZENT			
lice	glagol		
	GOVORITI	BITI	PEĆI
ja	govorim	bijem	pečem
ti	govoriš	biješ	pečeš
on, ona, ono	govori	bije	peče
mi	govorimo	bijemo	pečemo
vi	govorite	bijete	pečete
oni, one, ona	govore	biju	peku (palatalizacija)

- **NESVRŠENI PREZENT** - *Sada čitam novine.*
- **SVRŠENI PREZENT** - *Kad stignem, javit ću se.*
- **PRIPOVJEDAČKI PREZENT** - *Satima se izležavam na plaži.*
- **FUTURSKI PREZENT** - *Radujem se darovima. Ne učim ništa.*

PREZENT POMOĆNOG GLAGOLA BITI				
lice	nesvršeni			svršeni
	naglašeni	nenaglašeni	niječni	
ja	jesam	sam	nisam	budem
ti	jesi	si	nisi	budeš
on, ona, ono	jest	je	nije	bude
mi	jesmo	smo	nismo	budemo
vi	jeste	ste	niste	budete
oni, one, ona	jesu	su	nisu	budu

PREZENT POMOĆNOG GLAGOLA HTJETI			
lice	nesvršeni		
	naglašeni	nenaglašeni	niječni
ja	hoću	ću	neću
ti	hoćeš	ćeš	nećeš
on, ona, ono	hoće	će	neće
mi	hoćemo	ćemo	nećemo
vi	hoćete	ćete	nećete
oni, one, ona	hoće	će	neće

AORIST

- je prošlo svršeno vrijeme, tvori se pretežno od infinitivne ili prezentske osnove svršenih glagola nastavcima
 - *-oh, -e, -e, -osmo, -oste, -oše* (ako gl. osnova završava na suglasnik) > rekoh
 - *-h, -, -, -smo, -ste, -še* (gl. osnova završava na samoglasnik) > vidjeh, pročitah
- Aorist se danas vrlo rijetko rabi, uglavnom za prošle radnje netom završene, za izricanje kratkih, brzih i dinamičnih radnji (najčešće u književnim djelima). Služi i za izricanje budućnosti (futureski) te svagdašnjosti (svevremenosti). Danas se zamjenjuje u govoru svršenim perfektom (pročitah = pročitao sam).

Ljudi, pogiboh! Što rekoh, ne porekoh. Dodoše divlji, istjeraše pitome. Oni dodoše, i odnesoše.

AORIST			
lice	glagol		
	HTJETI	BITI	PEĆI
ja	htjedoh	bih	pekoh
ti	htjede	bi	peče (palatalizacija)
on, ona, ono	htjede	bi	peče (palatalizacija)
mi	htjedosmo	bismo	pekosmo
vi	htjedoste	biste	pekoste
oni, one, ona	htjedoše	biše (bi)	pekoše

- nastavci za aorist: *e, e, osmo, oste, oše*
 h, -, -, smo, ste, še

Pekoh kolače. Bijah u trgovini. Kad budem gledao, vidjet ću.

IMPERFEKT

- je prošlo nesvršeno vrijeme, stoga se tvori isključivo od nesvršenih glagola (danas) tako da se infinitivnoj ili prezentskoj osnovi dodaju nastavci:
 - *ah, aše, aše, asmo, aste ahu* (zvah)
 - *jah, jaše, jaše, jasmu, jaste, jahu* (bijah)
 - *ljah, ljaše, ljaše, ljasmu, ljaste, ljahu* (življah)
 - *ijah, ijaše, ijaše, ijasmu, ijaste, ijahu* (vucijah)

- Imperfektom se izriču događaji koji su u prošlosti trajali. Danas se ne rabi, osim u jeziku umjetničke književnosti. Drugdje se zamjenjuje perfektom svršenih glagola (pisah = pisao sam).

IMPERFEKT			
lice	glagol		
	ZVATI	BITI	PEĆI
ja	zvah	bijah	pecijah
ti	zvaše	bijaše	pecijaše
on, ona, ono	zvaše	bijaše	pecijaše
mi	zvasmo	bijasmu	pecijasmu
vi	zvaste	bijaste	pecijaste
oni, one, ona	zvahu	bijahu	pecijaše

2. **SLOŽENI GLAGOLSKI OBLICI**

(perfekt, pluskvamperfekt, futur I, futur II, kondicional I, kondicional II)

PERFEKT

- tvori se od naglašenih i nenaglašenih oblika pomoćnog glagola *biti* u prezentu i glagolskog pridjeva radnog
- Perfektom se izriču događaji koji su u prošlosti trajali i u prošlosti završili. Njime se može izreći i buduća radnja (futureski perfekt - *Ako ne odgovoriš, stradao si*), a čest je i u poslovicama (poslovični ili gnomski perfekt > *Čim se koza dičila, tim se ovca sramila.*)
- Perfektom se mogu zamijeniti sva prošla vremena.

PERFEKT			
lice	glagol		
	GOVORITI	BITI	PEĆI
ja	sam govorio	sam bio	sam pekao
ti	si govorio	si bio	si pekao
on, ona, ono	je govorio (la, lo)	je bio (la, lo)	je pekao (la, lo)
mi	smo govorili	smo bili	smo pekli
vi	ste govorili	ste bili	ste pekli
oni, one, ona	su govorili (le, la)	su bili	su pekli (palatalizacija)

- nastavci za perfekt: *o, la, lo, li, le, la*
- KRNJI PERFEKT – izostavljen je pomoćni glagol

Bio jedan starac... Baka se sjetila svoje mladosti.

PLUSKVAMPERFEKT

- je glagolski oblik kojim se izriče vrijeme prošle glagolske radnje dovršene prije koje druge prošle glagolske radnje.

bio sam pisao - *bijah (bjeh) pisao*

bio je govorio - *bijaše govorio...*

- Pluskvamperfekt se danas uglavnom zamjenjuje perfektom, a nalazimo ga još samo u jeziku i književnosti.
- **tvori se perfektom (ili imperfektom) pomoćnog glagola biti i radnog pridjeva**

PLUSKVAMPERFEKT			
lice	glagol		
	ZVATI	ZVATI	PEĆI
ja	sam bio zvao	bijah zvao	pecijah
ti	si bio zvao	bijaše zvao	pecijaše
on, ona, ono	je bio (la, lo) zvao	bijaše zvao (la, lo)	pecijaše
mi	smo bili zvali	bijasmo zvali	pecijasmo
vi	ste bili zvali	bijaste zvali	pecijaste
oni, one, ona	su bili zvali	bijahu zvali	pecijaše

perfekt gl. biti + pridj. radni

imperfekt gl. biti + pridj. radni

imperfekt gl. biti + pridj. radni

Bio sam zvao.

=

Bijah zvao.

Bila sam učinila zadaću.

=

Bijah učinila zadaću.

FUTUR PRVI

- je glagolski oblik kojim se izriče buduće vrijeme.
- Tvori se od prezenta pomoćnog glagola htjeti i infinitiva odgovarajućeg glagola.

čitati ću, ću čitati; ići ću, ću ići

- Futurom prvim se izriče prava budućnost, ali se može izreći i neprava.

- **poslovični ili gnomski futur** (*Misli kako će umaći > kako bi umakao*)
- **pripovjedački ili historijska futur** (*Prije nego li će poći, sazvaio je svoje prijatelje*)

FUTUR PRVI				
lice	glagol			
	BITI	HTJETI	ZVATI	PEĆI
ja	ću htjeti (htjet ću)	ću biti (bit ću)	ću zvati (zvat ću)	ću peći (peći ću)
ti	ćeš htjeti (htjet ćeš)	ćeš biti (bit ćeš)	ćeš zvati (zvat ćeš)	ćeš peći (peći ćeš)
on, ona, ono	će htjeti (htjet će)	će biti (bit će)	će zvati (zvat ćeš)	će peći (peći će)
mi	ćemo htjeti (htjet ćemo)	ćemo biti (bit ćemo)	ćemo zvati (zvat ćemo)	ćemo peći (peći ćemo)
vi	ćete htjeti (htjet ćete)	ćete biti (bit ćemo)	ćete zvati (zvat ćete)	ćete peći (peći ćete)
oni, one, ona	će htjeti (htjet će)	će biti (bit će)	će zvati (zvat će)	će peći (peći će)

FUTUR DRUGI

- je predbuduće vrijeme složeno od glagolskoga pridjeva radnoga i dvovidnog prezenta pomoćnog glagola biti.

budem dolazio, budeš dolazio, bude dolazio, budemo dolazili, budete dolazili, budu dolazili

- Futur drugi se upotrebljava samo u zavisnim rečenicama, a njime se prvenstveno izriču radnje koje će se dogoditi prije neke druge buduće radnje, ali i one koje će se vršiti usporedno s drugom radnjom.

Posjeti me kad budeš imao vremena. Koliko budeš učio, toliko ćeš znati. Ako budeš dobro radio, dobro ću te platiti.

FUTUR DRUGI				
lice	glagol			
	BITI	HTJETI	ZVATI	PEĆI
ja	budem bio	budem htio	budem zvao	budem pekao
ti	budeš bio	budeš htio	budeš zvao	budeš pekao
on, ona, ono	bude bio, bila, bilo	bude htio, htjela, htjelo	bude zvao, zvala, zvalo	bude pekao, pekla, peklo
mi	budemo bili	budemo htjeli	budemo zvali	budemo pekli
vi	budete bili	budete htjeli	budete zvali	budete pekli
oni, one, ona	budu bili, bile, bila	budu htjeli	budu zvali	budu pekli

PRIDJEVI

- *Pridjevi su riječi koji se pridijevaju imenicama i kazuju svojstvo (crvena jabuka), pripadnost (očev kaput), građu (drvena stolica), vrijeme (jučerašnje novine)...*
- VRSTA

- **OPISNI** – kakvo je što? *lijepo, plavo, olujno*
- **POSVOJNI**- čije je što? *mamino, Aldino*

•GRADIVNI – od čega je što? *drveno, stakleno*

○ Gramatička obilježja pridjeva su rod, broj i padež.

○ STUPNJEVANJE PRIDJEVA

- Uspoređujući dva ili tri predmeta po nekoj zajedničkoj osobini možemo izraziti koji od dva predmeta ima više one zajedničke osobine odnosno najviše.
- U komparaciji razlikujemo tri stupnja:
 - **pozitiv** - iskazuje samo o kojoj je osobini riječ (*bijel, dobar, lak, zdrav*)
 - **komparativ** - kazuje da neki predmet tu osobinu ima u većoj mjeri (*bjelji, bolji, lakši, zdraviji*) **pozitiv + dometak**
 - **nepravilna komparacija** - *zao > gori, dobar > bolji*
 - **Komparativ se tvori tako da se pozitivu dodaju nastavci -ši (samo tri pridjeva), -ji, -iji.**
 - **superlativ** - kazuje da neki predmet tu osobinu ima u najvećoj mjeri (*najbjelji, najbolji, najlakši, najzdraviji*) **predmetak naj + komparativ**
 - **pridjevi koji počinju sa j u superlativu imaju dva j - najjasniji**
 - **Superlativ se tvori morfemom -naj koji se stavlja ispred komparativa.**

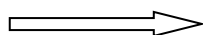
lak - lakši, mek - mekši, lijep - ljepši

dobar - bolji - najbolji

zao - gori - najgori

malen - manji - najmanji

velik - veći - najveći

nepravilna komparacija

- U nekih pridjeva u komparaciji se javljaju sljedeće glasovne promjene: jotacija, nepostojano a, jednačenje po zvučnosti, kraćenje ije>je.

○ VID PRIDJEVA

- **ODREĐENI** – odgovara na pitanje **KOJI?** predmet se identificira, utvrđuje se koji je. Samo u tom obliku dolazi:
 - kad je uz imenicu pokazna zamjenica (*taj tvrdoglavi čovjek, onaj visoki dječak*)
 - kad je dio vlastitog imena (*Petar Veliki, Dugi otok*)
 - kad je dio naziva (*bijeli jasen, pitomi kesten*)
- Pridjevi u određenom obliku imaju posebnu pridjevsku deklinaciju.

- **NEODREĐENI – odgovara na pitanje KAKAV?** Neodređenim oblikom se predmet kvalificira tj. utvrđuje kakav je, a rabi se onda kada znači nešto nepoznato, nespomenuto ili opće. U tom obliku dolazi pridjev:
 - kad je dio imenskog predikata (*Čovjek je osamljen. Kaput je nov.*)
 - uz imenicu u atributskom skupu (*kritičar oštra pera, djevojka lijepa stasa*)

BROJEVI

- *Brojevi su riječi kojima se izriče koliko čega ima ili koje je što po redu.*
- **VRSTA**
 - **GLAVNI**– količina (jedan, pet)
 - Od glavnih brojeva vlastitu promjenu imaju: jedan, jedna, jedno (mijenja se kao neodređeni pridjev),

- dva, tri i četiri imaju sljedeću deklinaciju:

N A V	dva dvije tri četiri
G	dvaju dviju triju četiriju
D L I	dvama dvjema trima četirima

- Stotina, tisuća i milijarda mijenjaju se kao imenice ženskog roda, a milijun, trilijun kao imenice muškog roda. Ostali se glavni brojevi ne mijenjaju.
- **REDNI** – poredak (prvi, treći – pišu se s točkom)
 - Redni brojevi se mijenjaju kao određeni pridjevi.
 - **Brojevne imenice** su riječi koje su po obliku imenice, a po značenju brojevi. To su **dvojica**, **trojica**, **dvoje**, **troje**, **petero**...

ZAMJENICE

- *Vrsta riječi koja zamjenjuje druge riječi.*
- **PREMA ULOZI (FUNKCIJI)**
 - **IMENIČKE** – zamjenjuju imenice: **lične**, **povratna**, **upitne i odnosne tko i što i neodređene** složene s **tko i što**

Tko je uhvatio loptu? - Dječak.

Što tražiš? - Loptu.

- PRIDJEVSKE – zamjenjuju pridjeve: **posvojne, povratno-posvojna, pokazne** te **upitne, odnosne i neodređene** koje nisu imeničke

Čija torba leži na podu? Ivanova torba.

Koji učenik više? Onaj učenik u kutu.

Kakvu boju voliš? Ovakvu boju volim.

Kolika riba je dopivala? Tolika riba je dopivala.

○ PO ZNAČENJU

- **lične** – ja, ti, on, ona, ono, mi, vi, oni, one, ona
- **posvojne** – moj, tvoj, njegov, njezin, naš, vaš, njihov
- **povratne** – sebe, se
- **povratno-posvojne** – svoj, svoja, svoje, svojim
- **pokazne** – ta, to, ono, onaj, ovaj, ovolik, tolik, onolik, te zamjenski pridjevi isti, sam
- **upitne** – tko, što, koji, čiji, kakav, kolik
- **odnosne** – tko, što, koji, čiji, kakav, kolik
- **neodređene** – netko, nešto, svašta, ništa, išta

1. LIČNE (OSOBNE)

- zamjenice koje zamjenjuju lica osobe i označavaju odnos sudionika u razgovoru i to:
 - osoba koja govori o sebi **ja, mi**
 - osoba kojoj je govor upućen **ti, vi**
 - osoba koja ne govori o sebi, niti joj je govor upućen **on, ona, ono, oni, one, ona**
- *Lične zamjenice se dekliniraju (sklanjaju).*

Jednina

N	JA	TI	ON	ONA	ONO
G	mene, me	tebe, te	njega, ga	nje , je	njega, ga
D	meni, mi	tebi,ti	njemu, mu	joj, joj	njemu, mu
A	mene, me	tebe, te	njega, ga, nj	nju, je, ju	njega, ga, nj
V	-	ti	-	-	-
L	meni	tebi	njemu, njem	njoj,	njemu, njem
I	mnome, mnom	tobom	njime, njim	njome,njom	njime, njim

Množina

N	MI	VI	ONI (ONE, ONA)
G	nas	vas	njih, ih
D	nama, nam	vama, vam	njima, im
A	nas	vas	njih, ih
V	-	vi	-
L	nam	vama	njima
I	nama	vama	njima

○ ***Naglašeni oblici se upotrebljavaju :***

- kada se lice naročito ističe *Mene su trebali, a ne tebe.*
- kad je ispred zamjenice prijedlog *Stani pokraj mene, a ne pokraj njega.*

○ ***Nenaglašeni oblici se upotrebljavaju:***

- uz prijedlog kroz, nad, pod, pred , uz, akuzativ jd. zamjenice on može glasiti i nj, ali tada prijedlog dobiva navezak -a (*kroza nj, nada nj, preda nj, uza nj*)
- nenaglašeni oblik zamjenice ona u akuzativu jednine glasi je (*Svi je tuku.*), ali ako se ispred toga oblika nađe slog je, bilo kao pomoćni glagol ili završni slog neke druge riječi, treba upotrijebiti ju. (*Uzela ju je. Kupuje ju.*)

2. **POVRATNA ZAMJENICA** (*sebe, se*)

- zamjenjuje sve lične zamjenice kada se označuje da radnja ne prelazi na drugoga, nego se vraća na subjekt. Povratne zamjenica ima samo zavisne padeže.
- *Nema N,V.*

G	<i>sebe, se</i>	A	<i>sebe se</i>	I	<i>sobom</i>
D	<i>sebi, si</i>	L	<i>sebi</i>		

3. POSVOJNE ZAMJENICE

- označuju pripada li što govornoj sugovornoj ili negovornoj osobi. One zamjenjuju posvojne pridjeve i odgovaraju na pitanja: čiji? čija? čije?
- *Posvojne zamjenice su: moj, tvoj, njegov, njezin (njen), naš, vaš, njihov*

4. POVRATNO-POSVOJNA (svoj)

- označava da nešto pripada subjektu; zamjenjuje sve posvojne zamjenice

5. POKAZNE

- pokazuju nešto, upućuju na nešto označavajući ujedno kojoj je to osobi u blizini; odgovaraju na pitanje *koji? kakav? kolik?*

ovaj, ovakav, ovolik - **pokazuju na nešto u blizini govornog lica**

taj, takav, tolik - **pokazuju na nešto u blizini drugog lica**

onaj, onakav, onolik - **pokazuju na nešto u blizini trećeg lica**

6. UPITNE I ODNOSNE

- su iste riječi (*tko, što, koji, čiji, kakv, kolik*); razlikuju se samo po upotrebi
- **upitne zamjenice** dolaze samo u pitanjima, zamjenjuju onu riječ koja se očekuje u odgovoru.

Tko sam ja? Ja sam čovjek.

- **odnosne zamjenice** dolaze samo u zavisnim rečenicama; one povezuju zavisnu rečenicu s onom o kojoj ta zavisna rečenica ovisi.

Na stolu su raširene novine što znači da je kod kuće.

7. NEODREĐENE

- zamjenjuju nešto neodređeno, nešto suviše općenito ili nešto niječno
 - **imenične:** netko, nešto, nitko, ništa, itko, išta, svatko, svašta, tkogod, bilo tko, bilo što
 - **pridjevne:** neki, nekakav, nečiji, gdjekoji, gdjekakav, gdječiji, ničiji, nikakav, svaki, svačiji, svakakav, sav, koječiji, kojekakav, kojigod, čijigod, kakavgod, ikoji, ičiji, ikakav, bilo koji, bilo čiji, bilo kakav
 - *treba voditi računa o pisanju ovih zamjenica s prijedlozima*
 - ne valja:* od nikoga, za ništa, pred ičim, u nikakvim
 - valja:* ni od koga, ni za šta, i pred čim, ni u kakvim

2. NEPROMJENJIVE

PRILOZI

- *Prilažu se glagolima i kazuju različite okolnosti glagolske radnje.*
- mogu biti promjenjivi jer imaju komparaciju – doći brzo (brže)
- **VRSTA**
 - **mjesni** (gdje?, kamo?, kuda?, otkuda?, dokle?) – *ovdje, ondje, tamo, tu, daleko, sprijeda, svagdje, nizbrdo, gore, dolje, mjestimice*

- **vremenski** (kada?, otkada?, dokada?) – *odmah, sada, nikada, jesenas, jučer, danas, noću, danju, svakodnevno, lani, jutros, kada, tada*
- **načinski** (kako?) – *tako, ovako, neprimjetno, loše, nikako, svakako, slučajno, brzo, dobro*

- **Načinski prilozi nastaju i od pridjeva i to od:**

- pozitiva, komparativa ili superlativa opisnih pridjeva: blago, blaže, najblaže, brzo, daleko, lijepo, teško, teže, najteže, žestoko...

- ✓ Ti načinski prilozi razlikuju se od pridjeva u srednjem rodu jednine po tome što prilozi odgovaraju na pitanje kako?, a pridjevi na pitanje kakvo?

Dijete se igra veselo.

Veselo dijete se igra.

Jelen trči brzo.

Brzo lane trči.

- od posvojnih pridjeva na -ski.

Govorimo (kako?) hrvatski. (prilog)

Naš jezik je (koji?) hrvatski. (pridjev)

- **količinski** (koliko?) – *mnogo, previše, dosta, malo, dvaput*
- **uzročni** (zašto?) – *zato, stoga, bezrazložno, hotimice*

- prilozi **sad-sada, kad-kada, tad-tada, nikad-nikada** – su izuzeci nepromijenjivih vrsta riječi jer mogu biti s pokretnim samoglasnikom (navezak) ili bez njega

PRIJEDLOZI

- **Riječi koje se prilažu imenicama i označuju odnose među riječima.** *na, u, po, pa, pod, iznad, pred, iza, poput, do*
- prijedlozi **s-sa, k-ka, uz-uza, nad-nada, pod-poda, pred-preda** – su izuzeci nepromijenjivih vrsta riječi jer mogu biti s pokretnim samoglasnikom (navezak) ili bez njega
 - **sa** – pišemo ispred riječi koje počinju slovima s, š, z, ž, ks, ps, mnom, ispred jednog slova
 - **ka** – pišemo ispred riječi koje počinju sa k ili g

VEZNICI

- *Povezuju riječi, skupove riječi i jednostavne rečenice.* i, pa, te, ni, niti, a, ali, nego, već, iako, premda, makar, da dok, čim, jer, kao, ma...

USKLICI

- *Izražavaju osjećaje, dozivanje, poticanje, oponašanje zvukova.*
- *mogu vršiti sve funkcije u rečenici*

Jaó! Hej! Iš!

ČESTICE

- *Služe za oblikovanje i preoblikovanje rečenica.* li, zar, ne, evo, eto, eno, god, put, neka, se
(kada riječ ne mogu zamijeniti sa sebe!!!!)

Veselim se.

Da, jesam.

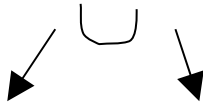
NAGLASNICE I NENAGLASNICE

- NENAGLASNICE

- **Zanaglasnice** (enklitike)

- nenagl. oblici pom. glagola BITI (sam, si, je, smo, ste, su)
- nenagl. oblici pom. glagola HTJETI (ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će)
- rječca LI

Jesi li ...

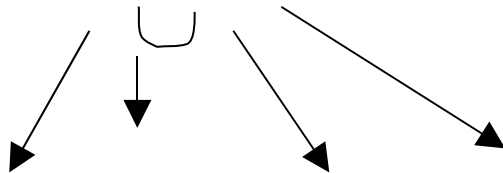

Naglasnica + nenaglasnica - zanaglasnica

= izgovorni skup (izgovaraju se jesili)

- **prednaglasnice** (proklitike)
 - prijedlozi
 - rječca NE!
 - nenaglašeni veznici – i, a

Tko po noći luta!

Naglasnica nenaglasnica + naglasnica naglasnica = izgovorni skup (izgovaraju se ponoći)

- **NAGLASNICE** – naglašene riječi u rečenici

*Naglasnica + nenaglasnica = **NAGLASNI SKUP** (izgovorni skup)*

- **NAGLAŠENI SLOG**

| *Ma* | *jka* | *vo* | *li* | *me* | *ne.* (*Majka voli mene.*)

Rečenica

- *Osnovna priopćajna jedinica. Skup riječi ili samo jedna riječ kojom prenosimo potpunu obavijest. Njome izričemo zapažanja, spoznaje, misli, osjećaje, pitanja...*

IZJAVNA

Idem u kino.

UPITNA

Idem li u kino?

USKLIČNA (osjećaji, poticanje, zahtjev)

Idem u kino!

JESNA REČENICA *Vozim bicikl.*

NIJEČNA REČENICA *Ne vozim bicikl.*

- **Rečenica može biti i samo jedna riječ.** *Grmi! Pazi! Hoću!* (KRNJA REČENICA)
- Rječca **ne se piše odvojeno od glagola (ne gađa), osim nisam, nisi, nije, nismo, niste, nisu, nemam, nemaš, nemoj**
- **Red riječi:** gramatičko ustrojstvo odnosa među rečeničnim dijelovima
 - **S, P, PO** = *Branko se protezao zadovoljno.*
P, S, PO = *Protezao se Branko zadovoljno.*
PO, S, P = *Zadovoljno se Branko protezao.*
PO, P, S = *Zadovoljno se protezao Branko.*
 - Promjenom reda riječi utječemo na obavijesnu i izražajnu, stilski plan rečenice
 - STILSKI NEOBILJEŽEN RED RIJEČI
 - S – P – O
 - PO ispred P ako je izrečena prilogom

REČENICE PO SASTAVU

1. JEDNOSTAVNA

- **Neproširena (subjekt i predikat)**

Mama radi.

- **Proširena (subjekt, predikat i dopune)**

Vesela i lijepa mama radi u pridavaonici.

subjektni skup
(atribut, apozicija)

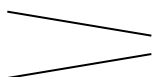
predikatni skup
(objekt, priložna oznaka)

- **NEIZREČENI SUBJEKT** Stoji na prozoru. (On)
- **BESUBJEKTNNA REČENICA** Mir posvuda.
- **NEOGLAGOLJENA REČENICA (krnja rečenica)**

*Dobra večer! Laku noć! U pomoć! Opet onaj tvoj **zvižduk** s Bukovca.*

- **REČENICA S VIŠE ISTOVRSNIH DIJELOVA**

Svirao si violinu.

Svirao si violinu i glasovir.

Svirao si glasovir.

2. **SLOŽENA** (sastoji se od dviju ili više samostalnih rečenica, ima dva ili više predikata)

Dječak Branimir čita knjigu, a mala Iva crta pticu.

bezveznička

veznička

Rečnični niz (nizanje)

zavisno slož.
(uvršćavanje)

nezavisno slož.
(povezivanje)

○ SKLAPANJE REČENICA

- **Nizanjem** pri čemu se surečenice odvajaju zarezom i nastaje bezveznička nezavisno složena rečenica - REČENIČNI NIZ

Napolju je bilo gadno jesensko vrijeme, kiša lijevala kao iz kabla.

- **Uvrštavanjem** – složena rečenica u kojoj jedna surečenica (koja ne može stajati kao zasebna rečenica) dopunjava drugu – ZAVISNO SLOŽENA REČENICA

Tko da se čudi što se već od deset sati ujutro uznesmo kartati.

Objašnjenje čuđenja ČEMU?

ZAVISNO SLOŽENE REČENICE

- **Veznici su da, dok, jer, ako, kao**

Knjiga nije skupa, jer je imala oko pola kile.

ne može stajati samostalno

- **Odnosne zamjenice što, tko, koji**

U knjižnici sam vidio čovjekakoji je najteže brojeve odmah zapamtio.

Glavna surečenica

Zavisna surečenica

- **Prilozi gdje, kako, koliko...**
- **Veznički skupovi budući da, nego što....**
- red surečenica u zavisno složenoj rečenici

- ako je glavna rečenica na prvome mjestu, zovemo to **normalnim, uobičajenim** redom rečenica i **ne odvajaju se zarezom**

- ako **zavisna** rečenica **prethodi glavnoj**, takav red u rečenici zovemo **obrnuti (inverzija)** red rečenica i **uvijek se odvaja zarezom**

1.1. PREDIKATNA REČENICA – najčešći **veznici su odnosne zamjenice tko,što, koji**. **Može se povezati i veznikom da**, a ponekad službu riječi može imati **prilog (ne odvaja se zarezom) ŠTO?**

Zima je ove godine **da hladnija ne može biti**.

Mudrost je **kad i u šutnji nalaziš odgovor**.

Pravo bogatstvo **je što znaš**. (dva predikata)

1.2. SUBJEKTNA REČENICA - najčešći **veznici su odnosne zamjenice tko,što, koji (odvaja se zarezom kada je u inverziji) TKO?**

Teško je znati **što će se zbiti** Što će se zbiti, teško je znati.

Brat mi je **tko mi dobro čini**. Tko mi dobro čini, brat mi je.

1.3. OBJEKTNA REČENICA – najčešći **veznik je da**, ali **veznici su i druge vezničke riječi: prilozi kad, gdje, kako..., te odnosne zamjenice što, tko...** (**ne odvaja se zarezom, osim kada je u inverziji – rijetko – ili ako se nabraja više objektnih rečenica**)

Vidim **da me smatraš ozbiljnom**.

Voljela bih **kad bih imala više vremena**.

Koliko smo znoja prolili, nikada neće znati.

Ni ne slute **da nam je igra sve, da nam je ona najvažnija stvar na svijetu**.

- ***Preoblikom upravnoga u neupravni govor nastaje objektna rečenica***

V PON

FORA *Nikad nisam doznao što se točno dogodilo.*

Nikad nisam doznao istinu. (ako prvu rečenicu možemo izmijeniti kao u primjeru sigurni smo da je objektna rečenica!!!!)

1.4. ATRIBUTNA REČENICA – najčešći **veznici su odnosne zamjenice koji, što, čiji, kakav; veznik može biti i da**, a **službu veznika mogu imati i prilozi kada, gdje...** (**obično dolazi iza imenice – ili neke imenske riječi – koju dopunjava i ne odvaja se zarezom**)

Ulica je zakrčena automobilima što nestrpljivo trube.

○ odvaja se zarezom:

- kada se nabraja više atributnih rečenica uz istu imenicu

Vrijedni su divljenja ljudi koji znaju, koji umiju, koji mogu i koji hoće.

- Kada se atributna surečenica ističe ili je naknadno dodana

Ima li što ugodnije od gradina, gdje s grana pada tišina kao tuga s trepavica?

- Kad je atributna surečenica umetnuta

Sa akcenta, koji mu daju naročito izražajne mogućnosti, on je neobično...

1.5. PRILOŽNE REČENICE

- MJESNA, VREMENSKA I NAČINSKA REČENICA – **veznici su prilozi (mjesni, vremenski i načinski), te neki veznički skupovi** (ne odvajaju se zarezom ako su iza glavne rečenice)

Tišina je zavladała kuda je on prošao.

Slušala ga je kao da je opčinjena.

- **MJESNA REČENICE** je zavisno složena rečenica u kojoj zavisna surečenica dopunjuju glagol glavne rečenice kao oznaka mjesta. **Službu veznika vrše mjesni prilozi gdje, kamo, kuda, otkuda, odakle, dokle.**

Idi kamo ti je naređeno. Otišao je otkud je i došao.

- **VREMENSKA REČENICA** je on zavisno složena rečenica u kojoj zavisna surečenica dopunjuju glagol glavne rečenice kao oznaka vremena. **Službu veznika vrše vremenski prilozi kad, otkad, dokad pošto, veznik dok, zamjenica čim te skupovi riječi prije nego, tek što, istom potom.**

Nije zašutio otkako je došao. Prije nego li će poći, pozvao je sve prijatelje.

Kad je zavladała tema, uhvatio me strah.

- **NACINSKE REČENICE** su zavisne složene rečenice u kojoj zavisna surečenica dopunjuje glavnu kao oznaka načina. Odgovaraju na pitanje kako? **Službu veznika u načinskoj rečenici vrše riječi kako, kao što, kao da, nego što, nego da...**

Govorio je kao da je glumac. Lijepo mu je u crtiću kao da je u dječjem vrtiću.

○ UZROČNA, NAMJERNA, POGODBENA REČENICA, POSLJEDIČNA, DOPUSNA

- **POSLJEDIČNE REČENICE** su zavisno složene rečenice u kojoj zavisna surečenica dopunjuje glavnu da bi označila posljedicu onoga što se izriče rečenicom. Posljedične rečenice odgovaraju na pitanje **Kako? Koliko?**

Tako se jako smijao da su mu potekle suze.

- **DOPUSNE REČENICE** su one zavisno složene rečenice u kojoj se dopušta sadržaj glavne rečenice iako se tome protivi sadržaj zavisna rečenice. U dopusnim rečenicama **dolaze veznici iako, makar, premda, mada.**

Iako je dugo boravio u tuđini, nije zaboravio svoj jezik.

- **UZROČNE REČENICE** su one zavisno složene rečenice u kojoj zavisna surečenica dopunjuje glagol glavne surečenice kao oznaka uzroka. **Službu veznika u uzročnim rečenicama vrši veznik jer prilozi kako i kad, zamjenica što i skupovi riječi budući da, zato što, zbog toga što, s obzirom na to što.**

*Uviđao je sve to jer nije bio prazne glave. **Budući da** svi nisu mogli govoriti u isti čas, nastala je graja.*

- **NAMJERNE REČENICE** su zavisno složene rečenice u kojoj zavisna surečenica označava namjeru s kojom se vrši radnja u glavnoj rečenici. **Namjerne rečenice odgovaraju na pitanja: radi čega? s kojom svrhom? s kojom namjerom?**

*Sve bih dao **samo da** mi se vrati. Žurno sam je prekinuo **da** ne bi zakomplicirala priču.*

- **POGODBENE REČENICE** su one zavisno složene rečenice u kojima se izriče pogodba ili uvjet potreban da se izvrši radnja glavne rečenice. **Službu veznika**

u pogodbenim rečenicama vrše veznici **ako, da, prilozi kad, li ukoliko,** skupovi riječi **samo ako, samo da, samo kad.**

- **Razlikujemo tri vrste pogodbenih rečenica:**

- stvarne pogodbene rečenice - sadržaj glavne rečenice ostvaruje se ako se ostvari uvjet sadržan u pogodbenoj rečenici. Vezni su ako, ukoliko.

Ako vam prodamo zemlju, morate poštivati vodu.

- moguće pogodbene rečenice - moguće je ostvarenje sadržaja glavne rečenice ako je moguće ostvarenje sadržaja zavisne rečenice. Predikat zavisne surečenice uvijek je u kondicionalu I. Počinje veznikom ako.

Ako bi se javili, posjetili bismo ih.

- nestvarne ili irealne pogodbene rečenice - da je moguća pogodba bilo bi moguće i ostvarenje sadržaja glavne rečenice. Te rečenice u zavisnoj surečenici imaju sadašnje ili prošlo vrijeme i veznik da, a u glavnoj kondicional.

Da postoji čudo, ja bih ti vjerovao

- **Povezivanjem** – povezivanje jednostavnih rečenica u složenu veznikom pri čemu su surečenice međusobno nezavisne (mogu se izdvojiti u samostalne zasebne rečenice) – **NEZAVISNO SLOŽENA REČENICA**

Sjedili smo u Brezovici i igrali tarok.

(Sjedili smo u Brezovici. Igrali smo tarok.)

NEZAVISNO SLOŽENE REČENICE

1.1. SASTAVNE – povezuju se sastavnim veznicima i, pa, te, ni, niti (u pravilu se pišu bez zareza)

○ moгу se odvajati zarezom:

- ako je druga surečenica naknadno dodana

*Na nebu se nakratko pojavio mjesec, **i** već ga nema.*

- ako je sastavna rečenica složena od više surečenica koje su povezane istim veznikom

*Plesači se raduju, **i** plešu, **i** pjevaju, **i** grohotom se smiju.*

- žele li se posebno isticati, surečenice se mogu nizati (u rečenični niz), a posljednja se povezuje veznikom

*Ivan nas je doslovno ugurao u kupaonicu pred ogledalo, zgrabio naše ruke, tutnuo u njih ogromnu kutiju učvršćivača **i** pokazivao što da učinimo s njim.*

○ Može biti sklopljena od više surečenica povezanih različitim veznicima (tada u pravilu nema zareza)

*Ivan nas je doslovno ugurao u kupaonicu pred ogledalo **i** zgrabio naše ruke **te** tutnuo u njih ogromnu kutiju učvršćivača **pa** pokazivao što da učinimo s njim.*

○ Zaniјekane surečenice obično se povezuju u sastavnu veznikom **ni** ili **niti** koji se javljaju dva puta pa je tada glagol bez niječnice

*Hrvoje **nije** veseo. **Ne pleše.***

***Niti** je Hrvoje veseo **niti** pleše.*

○ Sastavne rečenice mogu biti i neoglagoljene

***Ni** prvi **ni** zadnji. (**Nismo** prvi. **Nismo** zadnji.)*

1.2. RASTAVNE – povezuju se rastavnim veznikom ili (u pravilu se pišu bez zareza)

***Stalno je** umoran. Zbog nečega je (stalno) ljut.*

*Stalno je umoran **ili** je zbog nečega ljut.*

- Mogu se odvajati zarezom:
 - Ako je druga surečenica naknadno dodana (u govoru se tada podiže rečenična intonacija)

Stalno je umoran ili je zbog nečega ljut.
*Stalno je umoran, **ili** je zbog nečega ljut.*
*Je li bolestan, **ili** se zaljubio?*
 - Ako se veznik ili javlja više od dva puta, tj. Ako je rečenica sklopljena od više surečenica

***Ili** samo odmahne rukom, **ili** promrmlja nešto nerazumljivo, **ili** mi okrene leđa.*
- Veznik ili često se javlja dva oputa: uz svaku surečenicu.

***Ili** je bolestan **ili** se zaljubio.*
- Rastavne rečenice mogu biti i neoglagoljene (umjesto udvojenih veznika ili-ili može se pisati i bilo-bilo)

*Bolest **ili** ljubav?*
***Ili** ona **ili** ja. **Bilo** ona **bilo** ja.*
***Ili** noć **ili** dan. **Bilo** noć **bilo** dan.*

1.3. SUPROTNE – povezuju se suprotnim veznicima ali, nego, no, već (odjeljuju se zarezom)

- Gleda, **a** ne vidi. Stalno mi nešto govori, **ali** ja ga ne slušam. Trpio sam ga danima, **no** sada mi ga je dosta.*
- Ako nego dolazi poslije **komparativa** (pridjeva), **ne odvajaju se zarezom**

*Bolje je ponekad i popustiti **nego** uvijek biti u sukobu s drugima.*
*Jabuka je ukusnija i zdravija **nego** banana.*
 - Suprotne rečenice mogu biti i neoglagoljene (posebno ako je u objema surečenicama isti glagol)

*Jedna, **ali** vrijedna. **Nije** čovjek nego (je) ptica. **Pojeo je** odrezak, ali ne (nije pojeo) salatu.*

- Suprotna rečenica može se povezati s rečeničnim nizom ili sastavnim rečenicama
*Govorila mu je majka, ponavljao i otac, **ali** njemu to ništa nije značilo.*

1.4. ISKLJUČNE (IZUZETNE) – povezuju se **isključnim veznicima samo, samo što, jedino, jedino što, tek, tek što** (uvijek se odjeljuju zarezom)

*Preko tjedna je mirovao, **tek** je nedjeljom izlazio u šetnju.*

1.5. ZAKLJUČNE – povezuju se **zaključnim veznicima dakle, stoga, zato** (uvijek se odvajaju zarezom)

*Brzo smo završili zadaću, **dakle** ostatak poslijepodneva nam je slobodan.*

1.6. REČENIČNI NIZ – nema veznika, rečenice su nizane

Udobno se smjestila u naslonjač, slušala njih dvojicu za glasovirom, smješila se.

DIJELOVI REČENICE (SLUŽBA RIJEČI)

- PREDIKAT
- SUBJEKT
- OBJEKT
- PRILOŽNE OZNAKE
- ATRIBUT
- APOZICIJA

1.1. PREDIKAT – osnovni dio rečenice (kao vrsta riječi je glagol, kazuje **što tko radi**)

- GLAGOLSKI (**glagol** u nekom licu) *Vlak je krenuo.*
- IMENSKI (**pom. glagol** i **imenska** riječ – imenica, pridjev, zamjenica ili broj u nominativu) *Dan će biti lijep.*
- NEOGLAGOLJENA REČENICA (**krnja rečenica**)
Dobra večer! Laku noć! U pomoć!

DOPUNE GLAGOLU (PREDIKATU) SU OBJEKT I PRILOŽNA OZNAKA

1.2. OBJEKT – dopuna predikatu kojom se označuje predmet radnje (**koga ili što, koga ili čega**)

Dario otvara prozor.

Roditelji čitaju vijest.

- **OBJEKTNI SKUP** – atribut + apozicija kojima je kazan objekt

Liječio je gospodu, trnjanske seljake.

- **IZRAVNI OBJEKT** (akuzativ ili genitiv)

Javljam vijest.

- **NEIZRAVNI OBJEKT** (genitiv, dativ, lokativ i instrumental)

Pričam o patuljcima.

Bojim se rata.

- **PRIJEDLOŽNI** – prijedlog + imenica ili zamjenica u genitivu, akuzativu, lokativu, instrumentalu

1.3. PRILOŽNE OZNAKE – dopuna predikatu koji označuje okolnosti obavljanja glagolske radnje (kao i prilozi)

- **MJESTA** (gdje, kamo, kuda, odakle, dokle) *Vidra je u jezeru.*
- **VREMENA** (kada, otkad, dokad) *Pobjegla je maloprije.*
- **NAČINA** (kako, na koji način) *Pobjegla je kriomice.*
- **UZROKA** (zašto, zbog čega) *Pobjegla je zbog dečka.*
- **KOLIČINE** (koliko) *Smeća je previše.*

1.4. SUBJEKT – dopuna predikatu (kao vrsta riječi može biti imenica ili zamjenica (ali i broj, pridjev, te glagol u infinitivu, kazuje **tko što radi**)

- Vlak je krenuo.* - imenica
- On će biti lijep.* - zamjenica
- Dva su pogodena.* - broj
- Prvi je pobjegao.* - broj
- Uporni uspijevaju u svom naumu.* – pridjev (poimenični – pridjev se ponaša kao imenica)
- Pogoditi je važno.* - glagol

- **BESUBJEKTNA REČENICA** *Mir posvuda. Širi se selom i gradom. Bez prestanka sipi.*
- **S NEIZREČENIM SUBJEKTOM** *Pitao sam ga za savjet. (ja)*

DOPUNE IMENICI (SUBJEKTU) SU ATRIBUT I APOZICIJA

1.5. ATRIBUT – dopuna subjektu (pridjev, zamjenica, broj) (ako je uz jednu imenicu više atributa, zarezom se odvajaju kad se usporedno nabrajaju)

*Vidjela sam **sive, opasne** oblake. ili Vidjela sam **sive i opasne** oblake.*
*Ovo su **sivi opasni** oblaci.*

- **PRIDJEVSKI** (pridjev, zamjenica, broj)
Njegovo lice bilo je neobično.

Prvi dječak ide na čelo kolone.

- **IMENIČKI** (imenica ili posvojni pridjev)

Pjev ptica odjekuje šumom.

Ptičji pjev odjekuje šumom.

1.6. APOZICIJA – imenica koja pobliže označava subjekt (drugu imenicu)

Književnik August Šenoa napisao je knjigu «Zlatarevo zlato».

- **APOZICIJSKI SKUP** (atribut + apozicija)

Znameniti književnik August Šenoa objavio je mnogo knjiga.

atribut + apozicija = **apozicijski skup**

August Šenoa, *znameniti književnik*, objavio je mnogo knjiga.

atribut + apozicija = **apozicijski skup**

- kada se apozicija (ili apozicijski skup) nađe iza imenice odvaja se zarezom

SROČNOST (KONGRUENCIJA) – slaganje subjekta i predikata u licu, broju i rodu.

- uz zamjenicu **VI predikat** je uvijek u **množini** i **muškom rodu**

UPRAVNI I NEUPRAVNI GOVOR

- **UPRAVNI GOVOR** je točno navođenje nečijih riječi. U govoru se označuje posebnom intonacijom, a u pismu navodnim znakovima.

„*Ne znam*”, slagao je Marko.

upravni govor rečenica objašnjenja

Marko je slagao: „*Ne znam.*”

- **Rečenicu upravnoga govora** počinjemo velikim slovom. **Rečenicu objašnjenja** pišemo malim slovom
- Ako je upravni govor upitna ili usklična rečenica, upitnik i uskličnik stavljamo prije navodnih znakova, rečenicu objašnjenja pišemo malim slovom i ne odvajamo zarezom.

„*Ovdje u razredu?* ” gledao ga je Ivo.

- U tiskanom tekstu navodni znakovi mogu biti i « » , a njih i zarez može zamijeniti crtica.

„*Nije stvar u tome*”, objasnio je Tomo.

- *Nije stvar u tome* - objasnio je Tomo.

- **NEUPRAVNI GOVOR** je preoblikovani upravni govor s veznikom **da** ispuštajući navodnike i mijenjajući, po potrebi, glagolsko lice.

„Nije stvar u tome”, objasnio je Tomo. → Tomo je objasnio **da nije stvar u tome**.

Profesor je rekao Ivanu: „Pridi prozoru.” →

Profesor je rekao Ivanu **neka priđe prozoru**.

Rječnik

1. LEKSEM (leksik, leksikologija, leks. discipline, višeznačnost leksema)

- **Leksem** je oblik punoznačne riječi koji sačinjava ukupnost njezinih gramatičkih oblika i leksičkih značenja.
 - **Jednoznačni** su oni leksemi kod kojih su opseg sadržaja i opseg jednog značenja podudarne veličine.

- **Višeznačni** su oni leksemi čiji se sadržaj sastoji od dvaju ili više značenja.
(npr. gimnazija ima značenje zgrade, ali i značenje "svi profesori i učenici"; metafora, metonimija, sinegdoha su riječi prenesena značenja)
- **Leksik** čine svi leksemi nekog jezika, u našem slučaju svi leksemi hrvatskog jezika.
- **Može biti:**
 - **opći ili općeuporabni** - riječi koje svim govornicima jednog jezika znače isto
 - **stručni nazivi ili termini** - riječi koje se upotrebljavaju među stručnjacima pojedinih struka
- **Leksikologija** je grana jezikoslovlja koja proučava i opisuje leksik, rječnik nekog prirodnog jezika postavljajući pri tome i sva opća pitanja koja se odnose na riječ kao temeljnu jedinicu jezika.
- **Leksikologija se dijeli** na nekoliko više manje osamostaljenih ogranaka, a svaka od njih potanko proučava neki odječak hrvatskog jezika. To su:
 - **tvorba riječi** - proučava tvorbenu strukturu dosadašnjih riječi dajući pravila za tvorbu novih
 - **frazeologija** - proučava frazeme
 - **onomastika** - govori o značenju i tvorbi vlastitih imena
 - **nazivoslovlje (terminologija)** - proučava stručne nazive i termine
 - **leksikografija** - umijeće sastavljanja i pisanja rječnika

2. SINONIM I SINONIMIJA

- **Sinonimi** su leksemi (riječi) koji pripadaju istoj vrsti riječi, imaju različiti izraz, a isti sadržaj.
npr. tuga - žalost; veselje - radost
- **Sinonimija** je semantički odnos između dvaju ili više leksema koji pripadaju istoj vrsti riječi, imaju različiti izraz i jednak sadržaj.
- **Sinonime dijelimo:**
 - **prema zamjenjivosti na.**
 - blisko značnice (sinonimi zamjenjivi samo u nekim kontekstima)

generacija - pokoljenje - naraštaj

generacija se može odnositi na ljude, životinje i stvari

naraštaj samo na ljude i životinje

pokoljenje samo na ljude

- istoznačnice (sinonimi zamjenjivi u svim kontekstima)

tuga- žalost

- **prema pripadnosti standardnom jeziku na:**
 - standardnojezični sinonim (pripadaju standardnom jeziku)
 - nestandardnojezični sinonimi (ne pripadaju standardnom jeziku)
kulja, top, komad, oscar - sinonimi za negativnu ocjenu

3. HOMONIMIJA, HOMONIMI

- **Homonimija** je izjednačenje izraza dvaju leksema različita značenja.
- **Homonimi** su leksemi jednakih izraza, a različitog sadržaja. Da bi za dva leksema mogli reći da su homonimski parnjaci moraju ispuniti sljedeće uvjete, a to su:
 - **moraju imati različita značenja**
 - **izrazi moraju biti jednakog fonemskog sastava**
 - **moraju imati iste prozodijske značajke (isti naglasak)**
 - **moraju se jednako pisati**
- **Razlikujemo dvije vrste homonima**
 - oblični ili morfološki - podudarnost izraza vezana je uz određene morfološke kategorije odnosno uz padež, vrijeme ili lice.
N jd. unuk G mn. unuka
N jd. unuka G mn. unuka
 - leksički - podudarnost nije morfološki uvjetovana
para > 3l.jd. glagola parati kosa > vlas na glavi
para > G mn. imenice para kosa > oruđe
 - **Ako se dva leksema razlikuju po prozodijskim značkama tada govorimo o **homografima - istopisnicama**. (pas: pas, luk: luk)**
 - **Ako se dva leksema različito pišu, a jednako izgovaraju, govorimo o **homofonima - istozvučnicama**. (višnja -Višnja; brač -Brač)**

4. ANTONIMIJA, ANTONIMI

- **Antonimija** je leksičko-semantička pojava značenjske opreke između dvaju leksema.
- **Antonimi** su leksemi suprotnih značenja.
- **Dva leksema suprotnih značenja čine antonimski par. (crn-bijel, živ-mrtav, dobar-loš)**
- **Antonime dijelimo :**
 - *po podrijetlu*
 - istokorijenski - razvili su se iz istog korijena (*otvoriti-zatvoriti, upisati-ispisati*)
 - raznokorijenski - razvili se iz različitih korijena (*istina-laž, živ-mrtav*)
 - *po naravi značenjske opreke*
 - binarni antonimi - s dvoječanom značenjskom oprekom ili je jedno ili drugo (*Ovo je dječak. Ovo je djevojčica.*)
 - stupnjeviti antonimi između dvaju antonima postoji i međustupanj (*visok -nizak*)
 - *po usvojenosti*
 - djelomična antonimija - jedan leksem je u značenjskoj opreci s drugim samo jednim svojim značenjem tj. dan u značenju vrijeme od izlaska do zalaska sunca (*dan-noć*)
 - višestruka antonimija - leksem ima više značenja, a suprotan je drugom leksemu samo jednim od značenja (*star-nov, star-mlad, star-moderan*)

5. VREMENSKA RASLOJENOST JEZIKA

- **Vremenska raslojenost pokazuje kako se leksik razvijao u povijesnim tjeakovima, kako je pratio povijesna, društvena i kulturna zbivanja. S obzirom na učestalost uporabe riječi u pojedinom razdoblju postoji:**
 - **AKTIVNI LEKSIK** - čine riječi koje su često u uporabi, razumljive su većini govornik hrvatskoga jezika, neutralno se rabe u jezičnoj komunikaciji.

- **PASIVNI LEKSIK** - čine riječi koje su zastarjele te zbog svojeg sadržaja ili izraza predstavljaju neobičnost za suvremene govornike, ali i one riječi koje još nisu ušle u opću uporabu.
 - **historizmi** - riječi koje nisu u čestoj uporabi jer su se izmijenile društveno-povijesne okolnosti (ban, krinolina, grof, mjesna zajednica...)
 - **arhaizmi** - zastarjele riječi koje su dijelom pasivnog leksika postale zato što su ih zamijenile druge riječi iz sljedećih razloga:
 - **izrazni arhaizmi** kod kojih se sadržaj izriče drugim izrazom (čislo > broj, horugva > zastava)
 - **sadržajni arhaizmi** kod kojih je zastario prijašnji sadržaj (luka=livada, vrač=doktor)
 - **tvorbeni arhaizmi** kod kojih je zastarjela tvorbena sastavnica (davac, primac, kraljski)
 - **nekrotizmi** - leksemi karakteristični za leksik jednog pisca, leksikografa, književnika koji nikad nisu postali aktivnim dijelom općeg leksika. (*ljesit-drven, množba- množenje...*)
 - **knjiški** - leksemi koji se bez obzira na svoju starost pojavljuju samo u knjigama ili rječnicima (*mirisnica- parfumerija, mudrac-filozof, brodokršje-brodolom, kamenarnica-kamenolom*)

6. LEKSIK "NA PRIJELAZU"

- **Granica između aktivnog i pasivnog leksika nije čvrsta jer riječi mogu prelaziti iz jednog u drugi.**
- **To su:**
 - **zastarjelice** su leksemi koji se sve rjeđe rabe u standardnome hrvatskom jeziku pa je pitanje vremena kada će potpuno prijeći u pasivni leksik (ferije, fiskultura, koristovati...)
 - **pomodnice** su leksemi koji označuju neku pomodnu pojavu (dolčevita, kafić, čips, tenisice...)
 - **oživljenice** su leksemi koji se iz pasivnog rječnika postupno vraćaju u aktivni (djelatnik, dužnosnik, bojnič, časnik, glede...)
 - **novotvorenice** su leksemi koji nastaju iz društvenih i komunikacijskih potreba, a još nisu ušle u leksik standardnog jezika. Novotvorenice nastaju uobičajenim tvorbenim

načinom i mogu biti prihvaćene kao dio aktivnog leksika. Ponekad je razlog nastanka tvorenice puristički tj. nastaojanje da se hrvatskom riječi zamijeni posuđena (dalekovidnica-televizija...)

Podvrsta novotvorenica su individualne novotvorenice koje se javljaju u književnim djelima.

7. PODRUČNA RASLOJENOST JEZIKA

○ **Područna raslojenost jezika pokazuje kako je jezik rasprostranjen na određenom prostoru. Po veličini jezičnog područja na kojemu su rasprostranjeni, područno ograničeni leksemi su:**

- **lokalizmi** su riječi svojstvene mjesnom govoru (Dubrovnik, gospar-gospodin; Split, vrtojak-zvrk...)
- **regionalizmi** su riječi koje se upotrebljavaju na velikom dijelu nekog narječja, ali ne na njegovom čitavom području (štednjak- špaher, špaker, šparet, šparhet, šporet)
- **dijalektizmi** su riječi proširene na cijelom području nekog narječja (čakavizmi, kajkavizmi štokavizmi)

8. FUNKCIONALNA RASLOJENOST LEKSIKA

○ **Zbog svog funkcionalnog ograničenja sve se riječi ne pojavljuju jednako često u svakom tekstu.**

○ **Zbor riječi ovisi o funkciji teksta.**

○ **Stilistika proučava funkcionalnu stranu uporabe jezičnih jedinica.**

○ **Stil** je način pisanja odnosno izbor jedne od više mogućnosti za izricanje istog sadržaja. Svaki funkcionalni stil oblikovao se istodobnim djelovanjem triju čimbenika: čovjeka, društva i jezika.

○ **Funkcionalni stilovi hrvatskoga standardnog jezika su:**

- **književno - umjetnički stil** (subjektivnost, osjećajnost, prenesena značenja)
- **publicistički stil** (objektivnost i sažetost, ali pristupačan način izlaganja s dosta individualnih crta)
- **znanstveni stil** (objektivnost, misaonost, uporaba stručnih termina pojedinih znanosti)
- **administrativni stil** (objektivnost, sažetost iskaza, leksem ograničen **ustaljenošću** pravila za sastavljanje spisa)
- **razgovorni stil** (svojestven je ponajprije usmenoj komunikaciji)

- *uporaba kolokvijalizama* - leksema na granici standardnog jezika i dijalektizama
- *uporaba žargonizama* tj. jezika zatvorene skupine
- *uporaba vulgarizama* tj. uporaba prostačkih i nepristojnih riječi

Hrvatski jezik

•NARODNI

- Štokavski (jekavski)
- Čakavski (ikavski)
- Kajkavski (ekavski)

•ZAVIČAJNI

•MJESNI

Jezik

- sredstvo - sporazumijevanja i zražavanja
- **Priopćiti i primiti poruku, dakle sporazumijevati se ili komunicirati, možemo na različite načine:**
 - *znakovima (signalima)*, kao što su npr. prometni znakovi, crveno svjetlo na semaforu, plavo rotirajuće svjetlo policijskoga automobila, crveni križ na vozilu hitne pomoći...
 - *pokretima tijela*, npr. kimanje glavom lijevo-desno kad želimo reći „ne” ili kimanje glavom gore-dolje kad nešto potvrđujemo, kažiprst podignut prema gore kao znak upozorenja ili prijekora...
 - *jezikom*, npr. razgovorom ili pisanjem poruka, odnosno jezikom u njegovome usmenom obliku ili pak jezikom u njegovome pisanom obliku.

RAZVITAK HRVATSKOGA JEZIKA

- Trpimirova darovnica – najstariji sačuvana isprava jednog vladara (*latinski jezik*)
- Branimirov natpis – prvi put se spominje ime Hrvat (*latinski jezik*)
- 1847. u Hrvatskom saboru **hrvatski jezik** proglašen službenim jezikom
- PISMA – *glagoljica, latinica, ćirilica*

1.1. OPĆESLAVENSKI KNJIŽEVNI JEZIK

- rad sv. Ćirila i Metoda, vokalni sustav općeslavenskog jezika, redakcije, pismo -glagoljica i ćirilica
- **Općeslavenski književni jezik (staroslavenski, starocrkvenoslavenski) je prvi slavenski zapisani jezik. To je ujedno i prvi književni jezik, a djelo je Konstantina - Ćirila i Metoda.**
- Nastao na prijelazu iz 9. u 10.st., a utemeljen na mjesnom govoru Slavena iz okolice Soluna, nije se mnogo razlikovao od ostalih slavenskih jezika među kojima su razlike tada bile daleko manje nego danas.
- Taj jezik je zapravo bio književnojezična tvorba u odnosu na ishodišni južnoslavenski (makedonski) dijalekt. Bio je obogaćen gramatički i leksički, nije se podudarao ni s jednim od živih narodnih slavenskih govora, a bio je razumljiv svim Slavenima. Služio je gotovo kao nadnacionalni, zajednički jezik svih Slavena pa se u novijoj literaturi i naziva općeslavenski književni jezik.
- Na taj jezik braća Ćiril i Metod potkraj 9. stoljeća prevode liturgijske knjige (potrebne za širenje kršćanstva) te odlaze u tadašnju Moravsku i Panoniju. Najstariji pisani spomenici ne potječu iz tog doba budući da su nakon Metodove smrti 885. uništeni, no sačuvani su u prijepisima iz 10. i 11.st.
- U znanstvenoj literaturi o nazivu toga prvog jezika, dakle iz kraja 9.st., nema jedinstvenog naziva pa se uz naziv staroslavenski javlja i crkvenoslavenski pa i starobugarski te najnovije općeslavenski.
- U nas se starocrkvenoslavenskim jezikom naziva nesačuvan (u spisima nepotvrđen) ćirilometodski jezik 9.st.
- Staroslavenskim jezikom naziva se onaj iz 10. i 11.st. sačuvan u određenom broju crkvenih spisa (tzv. kanonski spisi).
- Na osnovi staroslavenskih spomenika pisanih glagoljicom i ćirilicom opisan je **staroslavenski jezik**. Imao je trinaest otvornika *a, e i, o, u, (jer), (jor), e (jat), y (jeri), e, o, r, l*. Glasovi *jer* (meki, prednjojezični) i *jor* (tvrđi, stražnjojezični) po svojoj prirodi bili su uvijek kratki, u uporabi česti jer je u staroslavenskom jeziku vladao zakon otvorenih slogova tj. nijedan slog nije mogao završiti zatvornikom. Na njihovom mjestu u današnjem jeziku stoji glas *a* ili *ništa*. Vrlo je poznat glas *jat*. Pouzdano se ne zna kako se izgovarao, po prirodi je bio dug, a pretpostavlja se da je bio sličan glasu *e* s izgovorom ovisno o susjednim glasovima te nije bio jednak u krajevima i vremenima. **Danas je u jeziku na mjestu tog glasa ie koji se piše sa ije, je, e, i. Staroslavenski je imao i dva nosna vokala e, o koja su zamijenjena e > e, o > o ili u.**

Glas jeri u hrvatskom je zamijenjen glasom **i**. Uz vokalno **r** postojalo je vokalno **l**. Međutim, tijekom vremena taj se općeslavenski jezik mijenjao, jer su se u njega spontano unosile neke crte živih govornih jezika (glasovi i rječnik). Tako su nastali modificirani, govornom jeziku prilagođeni oblici koji su se nazivali redakcijama općeslavenskog jezika (hrvatskosrpska, češka, bugarska, makedonska, panonskoslavenska). Tako se za hrvatski tip upotrebljavao naziv općeslavenski književni jezik hrvatske reakcije ili staroslavenski jezik hrvatske redakcije. Budući da Slaveni nisu imali svog pisma, Ćiril je 863. sastavio posebno pismo **glagoljicu**, a ubrzo je nastala i **ćirilica**, nazvana po Ćirilu jer se mislilo da ju je on sastavio. **Stari tip glagoljice naziva se obla, a u Hrvatskoj se razvio novi tip - uglata ili hrvatska glagoljica.**

1.2 HRVATSKI JEZIK OD 15. DO 19. STOLJEĆA

- **15.st.** je doba procvata hrvatske kasne srednjovjekovne književnosti i prvi početak svjetovne književnosti. Koriste se tri jezika tj. latinski (službeni jezik Crkve i europskog kulturnog kruga), hrvatska redakcija općeslavenskog književnog jezika te hrvatski (narodni) jezik. Sve je snažnije preplitanje raznorodnih dijalekatskih elemenata u osnovnu čakavsku strukturu tj. štokavizama i kajkavizama. Rabe se i tri pisma: glagoljica, latinica i ćirilica (tzv. bosančica). **U 15.st. tiskane su prve knjige (knjige tiskane do 1500.g. zovu se INKUNABULE) i to:**

MISAL PO ZAKONU RIMSKOGA DVORA, 1483.

BREVIJAR PO ZAKONU RIMSKOGA DVORA, 1491.

Misal je knjiga molitava i pjesama koje se pjevaju u katoličkom bogoslužju, **brevijar** knjiga molitava i pjesama za svećenike. Hrvatski humanistički pisci pišu na latinskom jeziku uključujući se tako u jezično-kulturni europski krug.

- **16.st.** vrijeme je potpune regionalne razdrobljenosti te vrijeme početaka hrvatskih pokrajinskih književnosti. Uza svu pokrajinsku odjelitost, književna djela ipak pokazuju da je to zapravo stoljeće nastavljenih književno jezičnih veza i utjecaja, a zbog migracije stanovništva dolazi i do miješanja hrvatskih govora svih triju narječja.
 - Dubrovačko-dalmatinska književnost (čiji su glavni predstavnici M. Marulić, Dž. Držić, Š. Menčetić, H. Lucić, P.Hektorović, P. Zoranić, M. Držić) rabi u svom jeziku čakavsko-ikavske elemente odnosno primjećuje se čakavska i štokavska stilizacija hrvatskoga književnog jezika.

- Na sjeveru Hrvatske (Zagreb-Varaždin) javlja se u drugoj polovici 16.st. književnost na kajkavskom narječju: prijevod latinskog djela *Decretum tripartitum* Ivana Pergošića (1574.) te djela Antuna Vranca, *Kronika kratka* i *Pastila*.

U tom razdoblju hrvatski jezik postaje i sadržajem jezikoslovnih djela. Krajem stoljeća pojavljuje se najvažnije leksikografsko djelo toga razdoblja **prvi hrvatski tiskani rječnik** (1595.). Objavio ga je **Faust Vrančić** pod naslovom *Dictionarium quinque nobilissimarum linguarum latinae, italicae, Germanicae, dalmaticae et ungaricae* (Rječnik pet najplemenitijih europskih jezika latinskoga talijanskoga, njemačkoga dalmatinskoga tj. hrvatskoga i mađarskoga jezika). U njemu se ogleda najvažnija jezična tendencija toga razdoblja – međudijalektalno prožimanje u književnom jeziku. Ponajprije, to je rječnik čakavštine, ali ima u njemu štokavskih i ponešto kajkavskih riječi.

- **17.st.** znači novo razdoblje u razvoju hrvatske književnosti i njezina jezika. To je doba nastanka naših prvih gramatika i pojačanog leksikografskog rada, doba teorijskih i praktičnih pokušaja na stvaranju jedinstvenoga književnog jezika. Napokon to je doba protureformacije kada isusovci diljem Hrvatske otvaraju škole te za svoj obnovljeni vjerskopolitički rad ponovo traže što razumljiviji i šire prihvatljiviji hrvatski jezik. U ovom razdoblju nastaje prva hrvatska gramatika **Bartola Kašića**, *Institutionum linguae illyricae duo*, (Dvije knjige temelja ilirskoga jezika) objavljena u Rimu 1604.g. To je gramatika jezika dotadašnje hrvatske pismenosti i književnosti što znači da joj je osnova čakavska, ali u njoj ima i štokavskih elemenata. Oko zrinško-frankopanskog ozaljskog književnog središta poznatijeg pod nazivom Ozaljski književni krug okupljaju se stvaraoci (P. Zrinski, F. K. Frankopan, K. Zrinska, I. Belostenec) koji njeguju mješoviti tip književnog jezika u kojem se isprepliću raznorodna dijalekatska obilježja. Temeljna odrednica njihova stvaranja upravo i jest uporaba takvoga jezika koji poprima ulogu jezičnog standarda tj. jezika književnog stvaranja, javnog i privatnog komuniciranja, ali na ograničenom prostoru. Na taj je način živjela zrinško-frankopanska ideja o duhovnom ujedinjenju Hrvata na jezičnom jedinstvu suprotstavljajući se političkoj razjedinjenosti Hrvata. Ideje i osnovne jezične koncepcije ozaljskoga kruga odrazile su se u najznačajnijem djelu starije hrvatske leksikografije **rječniku kajkavca Ivana Belostenca**, *Gazophylacium* koji je objavljen tek 1740. godine pa je tako izostao utjecaj na njegove suvremenike. Rječnik je u osnovi kajkavski, no namijenjen je govornicima svih triju narječja i usmjeren stvaranju jedinstvenoga književnog jezika. Na sjeveru Hrvatske (sa Zagrebom kao kulturno političkim središtem) oblikuje se općekajkavski zajednički književni jezik. Najveći kajkavski pisac 17.st. **Juraj Habelić** izdao je 1670. **kajkavski rječnik** (dvojezični hrvatsko-latinski) s nešto nekajkavskih

riječi pod naslovom *Dikcionar ili reči slovenske*. U njegovom djelu *Zrcalo Marijansko* (1662.) primjećuju se elementi štokavskog i čakavskog. U Dubrovniku je u 17.st. prevladala novoštokavska ijekavica. To je dubrovačko-dalmatinski krug pisaca (I. Gundulić, J. Palmotić, Ivan Bunić Vučić). Pod utjecajem dubrovačke i usmene štokavske književnosti i sve više pisaca čakavaca južne Hrvatske, prihvaća štokavsko narječje. Djelovanjem bosanskih franjevačkih pisaca M. Divković, J. ilipović i dr. štokavština postaje prestižni književni jezik na južnočakavskom području. Važan poticaj u tom smjeru bio je **rječnik talijanskog isusovca Jakova Mikalje**, *Blago jezika ilirskoga ili Ilirski rječnik* (objavljivao od 1649. do 1651.) To je hrvatsko-latinsko-talijanski rječnik, a autor je u njemu izrazio misao da bi svi Hrvati trebali za književni jezik odabrati svoje najljepše narječje tj. štokavsko. Mikalja u svome rječniku donosi i kratku gramatiku hrvatskoga jezika (po uzoru na Kašićevu).

- **U 18.st.** pojavljuju se pisci koji u književni jezik unose štokavsku ikavicu. To su slavonski pisci M. Antun Reljković, A. Kanižlić i Vid Došen, te dalmatinski pisci Andrija Kačić Miošić i Filip Grabovac. Značajno je ime A. Katančića koji je preveo Sveto pismo s latinskoga na štokavsku ikavicu. Svi su oni dali velik doprinos oblikovanju štokavštine kao hrvatskoga jezičnog standarda polazeći od jezičnog izraza narodnog stvaralaštva približavanjem i prožimanjem jezika hrvatskoga sjevera i juga. To je i vrijeme književne stilizacije novoštokavskoga narječja. Pojačana je i jezikoslovna djelatnost, pojavljuju se nove gramatike i rječnici, a osnivaju se i komisije za uređivanje latiničke grafije. Pavao Ritter Vitezović jedan je od pisaca koji su se zalagali za jedinstveni hrvatski standardni jezik, radio je na reformi hrvatskoga grafijskog sustava iznoseći misao da svaki glas treba pisati uvijek istim znakom. Radilo se i na rječnicima hrvatskoga jezika. Tako objavljuju: *Ardelio Della Bella, Dizionario italiano, latino, illirico - Rječnik talijanski, latinski, ilirski* (1728.)

Andrija Jambrešić, *Latinski rječnik s obzirom na ilirski, njemački i mađarski* (1742.)

1.3. HRVATSKI JEZIK U 19. I 20. STOLJEĆU

- **19.st.** često se ističe kao presudno u razvoju hrvatskoga jezika zbog toga što se u njemu Hrvati konačno ujedinjuju u standardnom (književnom) jeziku koji se temelji na štokavskom narječju. Prvu polovicu stoljeća obilježava djelovanje iliraca, a drugu djelovanje i borba raznolikih filoloških škola.
- Zanimanje za problematiku hrvatskoga jezika u 19.st. začinje se brošurama **A. Mihanovića** objavljena u Beču 1815. pod naslovom *Reč domovini o hasnovitosti pisanja vu domorodnom jeziku*. Mihanović u toj brošuri zagovara uvođenje hrvatskoga jezika u javne poslove. U to

vrijeme u školama prevladava latinski i njemački, a nema niti jednog časopisa ni novina na hrvatskom jeziku. **Lj. Gaj** i ostali Ilirci nastojali su da u književnom jeziku ujedine sve južne Slavene pa su predlagali ona rješenja koja bi bila najprihvatljivija za sve. 1830. Gaj izdaje u Budimu *Kratku osnovu horvatsko - slavenskoga pravopisanja* koja je prvo jezikoslovno djelo u doba hrvatskoga narodnog preporoda. U njoj je Gaj iznio svoj prijedlog reforme ilirske grafije gdje za palatale predlaže poseban znak (tj. za svaki glas jedan znak s tildom). c, g, d, l, n, s, d, z. Tilda je bila dijakritički znak. 1835. Gaj u „*Danici*” objavljuje članak *Pravopisz* u kojem tildu mijenja u kvačicu uvodeći za palatale sljedeće znakove č, ž, š, dj, gj, lj, nj (sa zarezom na j umjesto točke) te prihvaća poljsko ć. Jat bilježi tzv. rogatim e. Zasluga Iliraca je što su uspjeli ujediniti sve Hrvate u jednom književnom jeziku i prihvaćanju jedinstvene latiničke grafije, nastavljajući štokavsko književnojezičnu tradiciju pisaca prethodnih razdoblja. Od gramatičara iz razdoblja ilirizma posebno su se isticali autori gramatike:

V. Babukić, *Osnove slovnice slavjanske narečja ilirskoga* (1836.) i *Ilirske slovnice* (1854.)

A. Mažuranić, *Temelji ilirskoga i latinskoga jezika za početnike* (1839.), *Slovnice hervatske* (1859.)

2. svibnja 1843. u Saboru je održan prvi politički govor (ilirac **Ivan Kukuljević Sakcinski**). 1847. Sabor prihvaća prijedlog da se hrvatski jezik proglasi „diplomatičkim” tj. uredovnim jezikom.

Drugu polovicu 19.st. obilježuje vrijeme daljnje izgradnje hrvatskoga standardnog jezika na temeljima koje su udarili ilirci. Mnoga jezična pitanja bila su još neriješena, a postojala su i različita mišljenja kako ih prevladati. Zato je formirano nekoliko filoloških škola koje su predlagale svoja rješenja.

- **Zagrebačka filološka škola** (V. Babukić, A. Mažuranić, A. V. Tkalčević, B. Šulek)
 - hrvatski standardni jezik temelji se na jekavskoj štokavštini
 - zalagali su se za otvorenost prema drugim narječjima i slavenskim jezicima (utjecaj)
 - zalagali su se za nastavak -ah u genitivu množine (jelenah, mnogo ženah, mnogo selah) pa su ih zato zvali **ahavci**
 - zalagali su se za e (rogato e) umjesto ije-je-e u pisanju, a svatko je mogao čitati kako hoće.
- **Zadarska filološka škola** (A. Kuzmanović)
 - u početku se protivili Gajevoj grafiji, zalaže se za ustaljenu slavonsko-dalmatinsku grafiju

– protivnik je štokavske ijekavice i zalaže se za štokavsku ikavicu

- **Riječka filološka škola** (Fran Kurelac)

- osnovicu standardnog jezika trebaju činiti sastavnice zajedničke većini slavenskih jezika
- odbacuje nastavak -ah u genitivu množine i zagovara starije oblike s nultim morfemom (mnogo žen, mnogo sel, mnogo jelen)

- **Škola hrvatskih „vukovaca”**

Nastaje i jača potkraj 19.st. djelovanjem srpskog filologa Đure Daničića u Zagrebu. Bio je pozvan da u novoosnovanoj JAZU organizira i započne rad na Rječniku hrvatskoga ili srpskog jezika. Ivan Broz izrađuje Hrvatski pravopis (1892.), Tomo Maretić, Gramatiku i stilistiku hrvatskoga ili srpskog jezika (1899.), a značajan je Rječnik hrvatskoga jezika (1901.) za koji je građu većinom sakupio I. Broz, a objavio ga F. Iveković. „Vukovci” su smatrali da se pravilan jezik može naći samo u narodnoj književnosti, a to znači da su standardni jezik poistovjećivali s novoštokavskim dijalektom odnosno ijekavskim govorima zanemarujući pri tom bogatu hrvatsku književno jezičnu tradiciju.

○ **20.st.** je vrijeme prilagođavanja, dotjerivanja i usavršavanja hrvatskoga književnog jezika i vrijeme kada se politički čimbenici više nego ikada upliću u jezičnu politiku, nastojeći svjesno skrenuti jezične tokove prema trenutačnim interesima. Međutim u posljednjih pedeset godina stvorene su neke bitne spoznaje o razvoju hrvatskoga jezika koji prolazi nekoliko razdoblja.

- 1901.-1918. - Ovo razdoblje obilježeno je djelovanjem hrvatskih „vukovaca”, ali prvim sustavnijim otporom (N. Andrić, Branič jezika hrvatskoga, Zagreb, 1911.). Razvija se i dijalektalno pjesništvo (Matoš, Galović, Nazor, Domjanić).
- 1918.-1941. - Godine 1918. stvaranjem Kraljevine SHS stvoren je i zajednički jezik - srpskohrvatskoslovenački. Stručna komisija Ministarstva prosvjete priprema osnove zajedničkog pravopisa, a kao zajednička rješenja prihvaćena su rješenja iz srpskog pravopisa.
- Uoči Drugog svjetskog rata javljaju se neka djela koja upućuju na razliku između hrvatskog i srpskog jezika (*P. Guberina i K. Krstić, Razlike između hrvatskog i srpskoga književnog jezika*), Dijalektalna književnost M. Krleža, Balade Petrice Kerempuha (1936).

- 1941.-1945. - Razdoblje NDH obilježeno je pojačanim purizmom, željom za čistoćom hrvatskoga jezika i povratkom potiskivanih hrvatskih riječi. Osnovan je Hrvatski državni ured za jezik koji ima savjetodavnu ulogu i brine se o čistoći i pravilnosti hrvatskoga jezika u javnoj uporabi. Ovaj ured je sastavio tekst *Koriensko pisanje (1942.)* i privremeni *Hrvatski pravopis (1944.)* po morfonološkim načelima.

B. Jurišić, Nacrt hrvatske slovnice I.; Glasovi i oblici u poviesnom razvoju (1944.)

- 1945.-1990. - Iako je nakon 1945. zakonski postojala ravnopravnost jezika u sklopu jugoslavenske države u praksi to nije bilo tako. Hrvatske riječi su potiskivane, a jezik je podređen srpskom.
- 1954. u Novom Sadu održan je sastanak na kojem je dogovoreno da je jezik Hrvata, Srba i Crnogoraca jedan jezik s dva izgovora - ekavskim i ijekavskim. Ravnopravna su oba pisma. Na temelju tih zaključaka priređen je i zajednički Pravopis hrvatskosrpskog književnog jezika s pravopisnim rječnikom. Izlaze i prva dva sveska *Rječnika hrvatskosrpskoga književnog jezika (1967.)*
- 1967. većina kulturnih ustanova potpisuje Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika u kojoj se traži stvarna ravnopravnost jezika te uporaba hrvatskog jezika u školama, medijima i javnim ustanovama. Deklaracija je doživjela osudu kao i potpisnici.
- 1971. pojavljuje se Hrvatski pravopis autora S. Babić-M. Moguš-B. Finka, no zabranjen je pa ga izdaje hrvatska emigracija u Londonu (zato ga nazivaju Londonac).
- 1990. do danas dolazi do političkih promjena i osamostaljenja Hrvatske. Izlazi niz značajnih jezikoslovnih djela što je znak da se njeguje standardni književni jezik.

Babić - Finka - Moguš, Hrvatski pravopis, 1990.

S. Težak - S. Babić, Gramatika hrvatskoga jezika, 1992.

V. Anić, Rječnik hrvatskoga jezika, 1991.

V. Brodnjak, Razlikovni rječnik hrvatskoga i srpskog jezika, 1991.

- **NORMATIVNI PRIRUČNICI:**

Pravopis - propisuje kako treba pisati, konvencionalan je (dogovoren)

Pravogovorni - pravila o pravilnom izgovoru riječi

Gramatika - fonološko i gramatičko ustrojstvo jezika (morfološko, tvorbena i sintaktičko)

Rječnik - popisuje značenje riječi

Savjetnik - publicistički i znanstveni stil (kako pisati neku riječ)

Hrvatski jezik čine i standard i supstandard i narječja i žargoni. Taj je odnos posebice naglašen kada osoba, „dvojezičnik ili višejezičnik”, u svojoj jezičnoj praksi s različitim sugovornicima različito komunicira: u školi, na fakultetu ili poslu - standardnim jezikom; u kući - dijalektom; u igri, s prijateljima, na ulici - žargonom. Jezične norme propisane su, opisane i sadržane u trima najvažnijim knjigama pojedinoga jezika: gramatika, pravopis i rječnik.

Književnoteorijski pojmovi

ALITERACIJA	– ponavljanje istih suglasnika ili glasovnih skupina u rečenicama odn. stihovima
ARHAIZAM	– zastarjela. Riječ ili izraz koji je zastario i više ga ne upotrebljavamo u govoru. Može se naći u starim književnim djelima npr. jošte (još) ...da bi vazda sretna bila (uvijek, zauvijek)
AUTOBIOGRAFIJA	– književno djelo u kojem pisac opisuje svoj život.

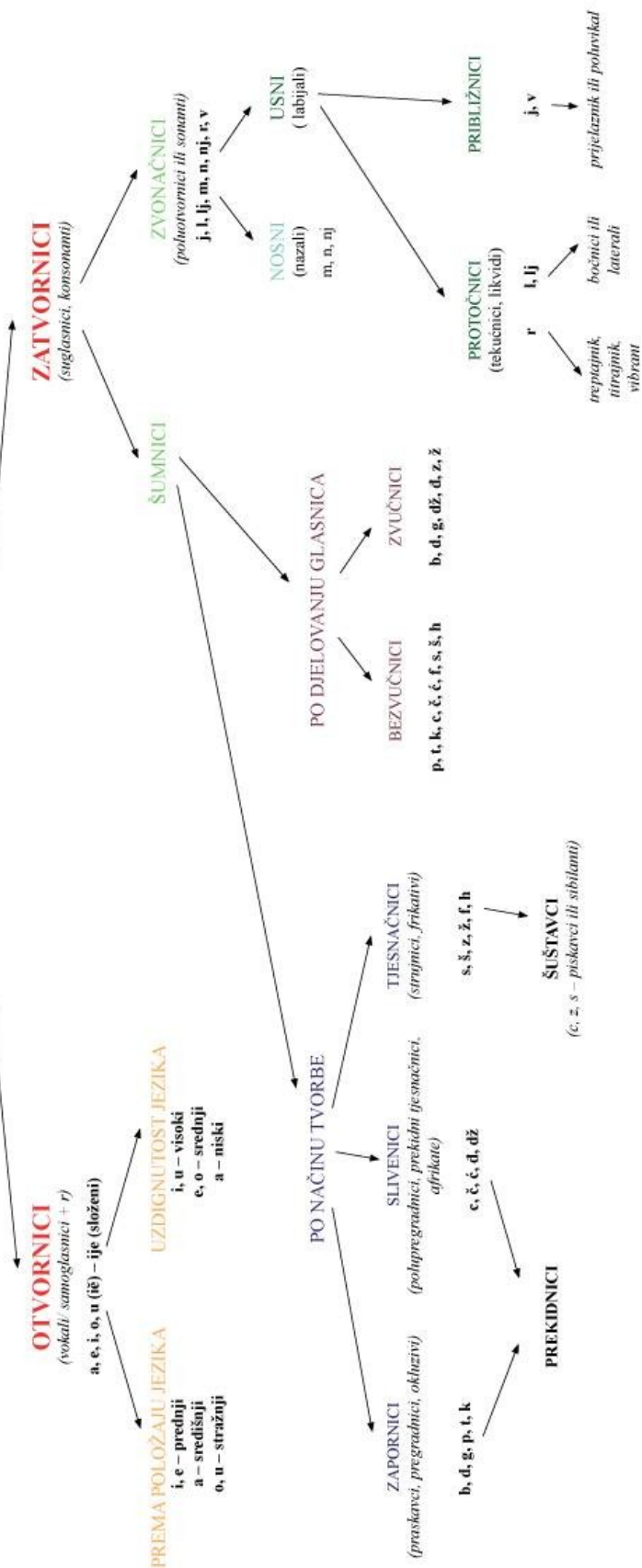
	riječima: «Jednom davno...», a završava: «Živjeli su dugo i sretno.» Na kraju dobro pobjeđuje zlo. U bajkama se često pojavljuje broj tri, tj. neke se stvari ponavljaju tri puta npr. vuk je triput puhao da bi srušio kuću prašćića, maćeha se triput pokušavala riješiti Snjeguljice, u Pepeljuzi je triput isprobavana cipelica, Crvenkapica je triput ispitivala vuka itd.
BALADA	– lirsko epska pjesma koja ima tužno raspoloženje i tragičan svršetak. Govori o ljudskim stradanjima i nesrećama.
BASNA	– kraće pripovjedno djelo u prozi ili u stihu u kojem su glavni likovi životinje, ponekad i biljke i stvari, koje predstavljaju ljudske karaktere. U njoj se obično izruguju ljudske mane poput pohlepe, umišljenosti i sl. pa iz nje uvijek možemo izvući neku pouku.
BIOGRAFIJA	– književno djelo u kojem pisac opisuje život neke druge istaknute (slavne) osobe.
DIDASKALIJE	– nalaze se u dramskim djelima, objašnjenja u zgradama, često pisana kosim slovima, koja glumci ne izgovaraju na pozornici, već im služe kao upute – što da rade, kakav im treba biti izraz lica, gdje trebaju stajati, kako biti odjeveni i slično. – Primjer: VUK: Uđi dijete! CRVENKAPICA: (Ima zabrinuti izraz lica. Skida kabanicu.) Što ti je bako? ↑ DIDASKALIJE
DIJALOG	– razgovor između dvaju likova (ili više njih)
DRAMA	– dramsko djelo koje prikazuje neke sukobe između osoba ili u društvu, napetog, burnog sadržaja.
EPILOG	– završni dio priče koji opisuje naknadne događaje, a koji mogu pomoći razumijevanju priče
EPITET	– osebujan, posebno odabran pridjev koji pjesnik koristi kako bi obogatio pjesničku sliku npr. Olovni i teški snovi... zlatne doline... pahuljasti oblaci
EPIZODA	– sporedna radnja umetnuta u fabularni tijek književnog dijela
EPSKA PJESMA	– je poput priče u stihovima. Opširno pripovijeda o nekom događaju iz prošlosti. Ima fabulu i likove poput senjskih uskoka (Ive Senjanin), bana Derenčina, Mijata Tomića, omiških gusara, Nikole Šubića Zrinskog i sl. Nema autora jer je nastala u narodu i prenosila se s koljena na koljeno, tj. pjevala se često uz gusle. Pisana je najčešće epskim desetercem (vidi objašnjenje) ili dvostruko rimovanim dvanaestercem. U njoj se javljaju stalni epiteti (vidi objašnjenje pod stalni epitet).
EPSKI DESETERAC	– stih od deset slogova koji ima stanku nakon četvrtog sloga, njime su najčešće pisane epske pjesme Ro/bi/ I/ve// po/ mo/ru bro/do/ve I / od/na/ša// pše/ni/cu/ bje/li/cu.../ // stanka ili cezura nakon četvrtog sloga u stihu
FABULA	– tijek zbivanja u književnom djelu. Možemo je odrediti u epskim i dramskim djelima, u lirici je nema. Dijelovi fabule su: uvod, zaplet, vrhunac, rasplet i završetak.
FABULA	– redosljed događaja u priči. Sastoji se od uvoda, početka radnje, zapleta, vrhunca, raspleta te katkad epiloga
GESTE	– pokreti tijela glumaca
HAIKU	– vrsta kratke lirske pjesme podrijetlom iz Japana koja se u japanskom jeziku sastoji od 17 slogova raspoređenih u tri stiha (5 -7- 5 slogova). Naši pjesnici, zbog posebnosti hrvatskog jezika, često ne poštuju taj raspored. Uglavnom su pejzažne, tj. motivi su im iz prirode, ali mogu imati i druge motive. Često nemaju naslova.

	<p>Primjer: «Do/sa/dna/ dje/ca» 5 slogova - peterac o/no/me/ tko/ to/ ka/že 7 slogova - sedmerac nek'/ cvijet/ ne/ cvije/ta. 5 slogova – peterac</p>
IGROKAZ	– jednostavno, zabavno dramsko djelo namijenjeno djeci. Može biti dramski (glume glumci) i lutkarski (glume lutke) te glazbeno-scenski poput mjuzikla (tekst se uglavnom pjeva uz glazbu i ples).
INSPICIJENT	– osoba koja tijekom predstave upućuje glumce na pozornicu i brine se za pravilan redoslijed odvijanja predstave
INVERZIJA ILI OBRAT	– obrnuti poredak riječi u stihu ili rečenici: ...je li vas magla bijela opila svojim letom?... (magla bijela umjesto bijela magla)
KITICA ILI STROFA	– jedan stih ili skup stihova u pjesmi koji čine jednu cjelinu, vidno su odvojeni od drugih stihova. Razlikujemo: <ol style="list-style-type: none"> a. MONOSTIH – kiticu od samo jednog stiha b. DVOSTIH ILI DISTIH – kiticu od dva stiha c. TROSTIH ILI TERCET – kiticu od tri stiha d. ČETVEROSTIH ILI KATREN – kiticu od četiri stiha e. PETEROSTIH – kiticu od pet stihova f. ŠESTEROSTIH ILI SESTINU – kiticu od šest stihova g. SEDMEROSTIH ILI SEPTIMU – kiticu od sedam stihova h. OSMEROSTIH ILI OKTAVU - kiticu od osam stihova ... itd.
KNJIGA SNIMANJA	– filmska priča pisana po kadrovima
KOMEDIJA	– dramsko djelo smiješnog, šaljivog sadržaja.
KOMPOZICIJA	– način organizacije fabule
KOSTIMOGRAF	– osoba koja se u kazalištu brine za kostime glumaca.
KRONOLOŠKI SLIJED DOGAĐAJA	– stvarni vremenski slijed događaja
KULISE	– predmeti na pozornici, umjetno drveće, planine, kuće, sobe, potoci, nebo, zvijezde...
LIRSKA PJESMA	– pjesma pisana u stihovima, izriče pjesnikov doživljaj, osobno iskustvo, subjektivna je, ne priča o nekom događaju poput epske pjesme i nema tipične likove. – Prema temi može biti: pejzažna, ljubavna, domoljubna, socijalna, religiozna, intimna, misaona ili refleksivna i slično.
METAFORA	– preneseno značenje riječi, skraćena usporedba (zlatno moje, ne misli se na pravo zlato, metal, noćni putnik = Mjesec)
MIMIKA	– izražajnost lica glumaca, pokreti lica
MONOLOG	– govor jedne osobe, razgovor lika sa samim sobom.
MOTIV	– najmanja tematska jedinica, manja od teme, to je poticaj, povod umjetničkom doživljaju (U pjesmi Dobriše Cesarića Jesen tema je pjesme jesen, a motivi su uvelo lišće, polja, snijeg, čavke, medvjed, zamućeno jezero itd.)
ONOMATOPEJA	– pjesnički postupak (ili stilsko sredstvo) kojim se oponašaju zvukovi iz prirode (životinjsko glasanje, prirodne pojave i zvuci koji nas podsjećaju na određeni predmet): lišće šušti, potok žubori, vodopad buči, cvrčak cvrči...
OPIS	– izvanjski – opis fizičkog izgleda lika u književnom djelu, a obično sadržava podatke o osobitostima vanjskog izgleda očiju, kose, lica, nosa, usta, stasa... – unutarnji – prikaz osobina lika, njegovih osjećaja i postupaka te opis utjecaja društvene sredine na strukturu ličnosti
PERSONIFIKACIJA	– pjesnički postupak (ili stilsko sredstvo) kojim se životinjama, biljkama ili nečim neživom daju ljudske osobine: knjiga pleše, grane plaču, travke snivaju, zec pjeva, lisica mudruje...

PJESNIČKA SLIKA	<ul style="list-style-type: none"> – čitajući pjesmu, doživljavajući njene stihove, pred našim se očima stvara čudesan svijet pjesničkih slika. <u>Možemo ih doživjeti različitim osjetilima:</u> <ol style="list-style-type: none"> 1. vidom (vizualne slike) ...na nebu modrome, eno, sjajna se prelijeva duga... 2. sluhom (akustične slike) ...u strništima tužno šušti..., i sviraka flauta bruji... 3. mirisom (olfaktivne slike) ...miriše grožđe i smilje... 4. dodirrom (taktilne slike) ...toplina me dodiruje... 5. okusom (gustativne slike) ... rujno vino me krijepi...
POREDBA ILI KOMPARACIJA	– kada se nešto s nečim uspoređuje na osnovi nekih zajedničkih osobina koje uglavnom nisu uočljive
PORTRET	– vjeran opis i zoran prikaz karaktera lika u književnom djelu
PRIPOVIJETKA	– kraće pripovjedno djelo s manje likova i sažetijom radnjom.
PROBLEMSKI ČLANAK	– novinski tekst kojemu je tema neki problem, neka problematična društvena pojava. On istražuje pojavne oblike problema, uzroke nastanka i mogućnosti rješavanja
PUTOPIS	– književno djelo u kojem pisac opisuje krajeve i zemlje kroz koje je putovao; krajolik, tj. prirodne ljepote, zanimljivosti o njihovoj povijesti, kulturi, običajima, znamenitim ličnostima, životu stanovnika, glazbi, jelu itd. U djelo unosi i neka svoja razmišljanja i osjećaje.
REDATELJ	– uvježbava glumce, brine o cijeloj predstavi, kako će sve izgledati, „šef“
RIMA ILI SROK	<ul style="list-style-type: none"> – glasovno podudaranje riječi na kraju stiha ili u stihu. Riječi se mogu podudarati u jednom slogu ili u više slogova npr. val –žal (podudara se jedan slog), slamčici – grančici (podudaraju se dva sloga) – Vrste rime: <ol style="list-style-type: none"> a. parna – aa bb b. ukrštena (unakrsna ili križna) – abab c. obgrljena – abba d. nagomilana – aaaa e. isprekidana – abcb
ROMAN	– najopširniji oblik pripovjednih djela, ima veći broj likova i opširnu radnju. Prema temi može biti povijesni, psihološki, pustolovni, ljubavni, socijalni, kriminalistički itd.
ROMANCA	– lirsko-epska pjesma ljubavnog sadržaja i sretnog svršetka.
SCENARIJ	– priča napisana s namjerom da se po njoj snimi film
SCENOGRAF	– osoba koja brine o izgledu scene ili pozornice.
SLOBODNI STIHOVI	– stihovi koji nisu vezani rimom i obično su različitih duljina
STALNI EPITETI	– su pridjevi koji se javljaju u epskim pjesmama i stalno se javljaju uz neku imenicu kad god se ona pojavi u pjesmi npr. zelene dolame, konj vran, Lugovo ravno, Senjanin Ive, stara majka, vjerna ljuba, rujno vino, sinje more, crna zemljica
STIH	<ul style="list-style-type: none"> – jedan red u pjesmi – prema broju slogova razlikujemo stih od jednog dva ili tri sloga, četverac (stih od četiri sloga), peterac (stih od pet slogova), šesterac (stih od šest slogova), sedmerac (stih od sedam slogova)... pče/la/ na/ cvije/tu pet slogova - peterac le/ptir/ u/ le/tu pet slogova – peterac
SUPROTNOST ILI KONTRAST	– suprotstavljanje različitih pojmova: dan i noć, toplo i hladno, tama i svjetlost, dobro i zlo

TEMA	– predmet izlaganja, ono o čemu se govori u nekom djelu. Često se nalazi u naslovu. (U pjesmi Dobriše Cesarića Jesen tema je pjesme, kako sam naslov kaže, jesen.)
TRAGEDIJA	– dramsko djelo tužnog sadržaja i tragičnog završetka
TRAGIKOMEDIJA	– dramsko djelo koje ima i tragične i šaljive događaja.
USPOREDBA	– uspoređivanje jednog predmeta, osobe, pojave s drugim na osnovi neke zajedničke osobine ili sličnosti. Najčešće riječi u njoj su kao i poput. <i>Bijela joj je haljina poput snijega. Dodir joj je nježan kao jutarnja rosa.</i>
VEZANI STIHOVI	– stihovi koji su međusobno vezani rimom
VRSTE ANIMIRANOG FILMA	– crtani, lutkarski, od glinamola, od kolaž papira, filmovi nastali kompjutorskom animacijom itd. – Prvi film – 1895. braća August i Louis Lumiere: Izlazak ljudi iz tvornice Dolazak vlaka u stanicu More Prvi zvučni film – 1927. g. Pjevač džez
VRSTE DRAMSKIH DJELA	– (izvode se u kazalištu): drama, komedija, tragedija, tragikomedija i igrokaz.
VRSTE FILMOVA	– animirani film, dokumentarni film, igrani film, namjenski film i eksperimentalni film
ŽANROVI IGRANOG FILMA	– triler, western, komedije, akcijski, drame, kriminalistički, film strave i užasa, znanstvenofantastični...

GLASOVE DIJELIMO (po prolasku zračne struje)

ZATVORNICI PO TVORBENOME MJESTU:

- 1. USNENICI** (labijali)
 - a) DVOUSNENICI (bilabijali): p, b, m
 - b) ZUBNOUSNENICI (labiodentali): f, v
- 2. ZUBNO-DESNICNI**
 - a) ZUBNICI (dentali): t, d, n, c, z, s
 - b) DESNICI (alveolarni, dešnjaci): r, l
- 3. NEPČANICI** (tvrdonepčanci, palatali): š, č, ć, dž, đ, lj, nj, j
 - a) PREDNEPČANICI (postalveolarni, prepalatali): č, dž, ž, š
 - b) PRAVI NEPČANICI (pravi palatali): ć, đ, nj, lj, j
- 4. JEDRENICI** (mekonepčanci, velarni): k, g, h

ZATVORNICI KOJI TVORE JEZIK:

- 1. PREDNJOJEZIČNICI:** t, d, c, dž, z, s, ž, š, l, r
- 2. SREDNJOJEZIČNICI:** đ, ć, nj, lj, j
- 3. STRAŽNJOJEZIČNICI:** k, g, h